

Opinnäytetyö (AMK)
Sosiaalian Koulutusohjelma
Toiminnalliset menetelmät
2011

Suvi Rupponen

SATU SUREVALLE LAPSELLE

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

Turun ammattikorkeakoulu

Sosiaali-alan koulutusohjelma | Toiminnalliset menetelmät sosiaali-alalla

Marraskuu 2011 | Sivumäärä: 52+23

Ohjaajat: Airi Ylinen ja Terhi Entonen-Sirainen

Suvi Ruppenen

SATU SUREVALLE LAPSELLE

Opinnäytetyö toteutetaan toiminnallisena opinnäytetyönä, jonka tuotoksena syntyy kuolemaa ja surua käsittelevä satukirja lapselle. Satukirjan aiheena on äidin kuolema ja siihen liittyvän surun käsitteleminen. Satukirjalle on olemassa suuri tarve, koska äidin kuolemaa käsitteleviä satuja on hyvin vähän tarjolla. Aihe on aina ajankohtainen, koska lapsi kohtaa surua ja kuolemaa monessa elämänsä vaiheessa, eikä surulta ja kuoleman kohtaamiselta voi kukaan välttyä, ei edes lapsi. Kuolemaa ja surua käsittelevä satukirja on ajankohtainen myös siksi, että on huomattu, kuinka tärkeää on puhua lapselle vaikeistakin asioista niiden oikeilla nimillä.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyvä satukirja on suunnattu 3-4-vuotiaille lapsille. Satukirjan tavoitteena on oikeasti auttaa lasta hänen surutyössään käsittelemällä rankkaa aihetta sadun kautta. Tavoitteena on myös, että satukirjasta olisi apua myös sitä lukevalle aikuiselle. Lapsen surua käsittelevän satukirjan on tarkoitus mennä todelliseen käyttöön.

Toiminnallinen opinnäytetyö koostuu teoriaosuudesta, prosessikuvauksesta ja itse produktista eli tuotoksesta. Teoriaosuuteen on liitetty opinnäytetyön keskeisimmät käsitteet ja työn tavoitteet. Teoriaosuudessa tehdään myös opinnäytetyön yhteistyökumppanit näkyviksi. Prosessikuvaus kertoo, kuinka satukirjan kirjoittaminen ja kuvittaminen eteni valmiiksi satukirjaksi. Prosessikuvauksessa ilmenee myös perustelut satukirjan sisällölle. Toiminnallisen opinnäytetyön produkti eli surua käsittelevä satukirja on opinnäytetyön liitteenä.

Surua ja kuolemaa käsittelevä satukirja antaa lapselle ja myös aikuiselle kokemuksen, että joku muukin käy läpi samanlaista suruprosessia ja että surusta pääsee yli. Satukirja toimii eräänlaisena vertaistukena. Lapselle on surun hetkellä tärkeää antaa turvaa ja uskoa tulevaisuuteen. Lapsi on suuressa kriisissä kohdatessaan läheisensä kuoleman. Vaikka kuoleman kohtaaminen tuo lapselle pelkoja, pelot hälvenevät ajan myötä, kun kuoleman hyväksyy osaksi elämänkiertokulkua.

Lapsen surusta ja kuoleman kohtaamisesta kirjoittaminen on haastavaa. Se tuo pintaan omat tunteet välillä hyvinkin vahvasti. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön kirjoitusprosessia voisi kokonaisuudessa pitää henkilökohtaisen kasvun merkinä. Kasvua on tapahtunut niin ihmisenä kuin ammatillisessa mielessäkin. Tämä satu kannatti kirjoittaa.

ASIASANAT:

Leikki-ikäinen, Kriisi, Lapsen suru, kuolema ja satu

BACHELOR'S THESIS | ABSTRACT
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Degree Programme in Social Services | The Activating Methods in Social Services

November 2011 | Total number of pages: 52+23

Instructors: Airi Ylinen ja Terhi Entonen-Sirainen

Suvi Ruppenen

A FAIRYTALE FOR A GREAVING CHILD

This bachelor's thesis was implemented as a functional thesis, the product of which is a storybook. The storybook handles death and children's sorrow. The theme of this storybook is mother's death and surviving with the grief through a fairytale. There is a big need for this storybook because there are not so many books like this available. This topic is current because a child will face grief and death in many states of in his/her life. Nobody can't avoid facing these difficult things.

The storybook is directed to children aged 3-4 years. Its aim is to help a child in his/her grief by discussing the very heavy theme. It is wonderful, too, if this storybook can help parents as well. It is meant to be used in real life.

This functional thesis consists of a theory section, a process description and the storybook. In the theory section the crucial terms and the aim for this thesis are described. Also cooperation partners are told about in the theory section. Process description will report how the writing and illustrating the storybook happened. The storybook is attached in this thesis.

A storybook which discusses a sorrow and death will give a child and also an adult the experience that someone else is handling these difficult things, too, and people get over it. It works as a peer support. It is important to give the child a safety and future belief. The child is in a very big crisis when he/she faces the death of someone close. Even if it is hard to face the death and it can bring some fears for the child, the fears will go away eventually when s/he accepts that the death is a part of life.

Writing about grief and facing the death is rather challenging. It brings up one's own feelings. The whole writing process can be seen as a sign of personal growth. It was growth as a human and in a professional way. It was worthwhile to write this fairytale.

KEYWORDS:

Preschooler, crisis, child's sorrow, death and fairytale

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA	6
2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat	6
2.2 Opinnäytetyön tavoitteet	8
2.3 Opinnäytetyön tietoperusta	9
3 LEIKKI-ikäINEN LAPSI	10
3.1 Lapsi ja kriisi	12
3.2 Lapsen suru	15
3.3 Kuinka lapsi ymmärtää kuoleman	17
4 SATU JA SADUN MERKITYS LAPSELLE	21
4.1 Sadun kaava ja rakenne	24
4.2 Sadun kuvat	25
5 TUTKIMUKSIA AIHEEN TUEKSI	27
5.1 Minttu, Jason ja peikonhäntä	27
5.2 Lumikuningatar	29
6 OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN KERÄTYT MATERIAALIT	31
6.1 Yhteistyö Pirjo Kirkkomäen kanssa	31
6.2 Yhteistyö Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa	33
6.3 Yhteistyö satujen tutkija Hilikka Ylösen kanssa	34
7 SADUN KIRJOITUS- JA KUVITUSPROSESSIN KUVAUS	36
7.1 Sadun kirjoittaminen	38
7.2 Sadun kuvittaminen	42
8 POHDINTA	46
LÄHTEET	50

LIITTEET

Liite 1. Palaverimuistio

Liite 2. Päätöspöytäkirja

Liite 3. Hilikka Ylösen sähköpostiviesti

Liite 4. Satu: Tähtkän suuri suru

1 JOHDANTO

Joka vuosi Suomessa kuolee noin 3 000 15–45-vuotiasta nuorta tai aikuista (Heikkilä-Halttunen 2010, 191). Tähän ikäryhmään kuuluvilla henkilöillä on mahdollisesti jo lapsia. Pienelle lapselle läheisen ihmisen kuolema on suurin mahdollinen menetys (Poijula 2008, 94). Tästä syystä toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on kirjoittaa ja kuvittaa lapsen surua sekä lapsen äidin kuolemaa käsittelevä satukirja, joka auttaa lasta käymään traumaattista kokemusta läpi. Satukirja on suunnattu 3-4-vuotiaalle lapselle ja se sopii niin tytöille kuin pojillekin. Ajatus surua käsittelevän satukirjan kirjoittamiseen lähti Jaakko Erkkilä ym. kirjasta *Surevan lapsen kanssa*. Kirja oli viimeisen tentin tenttimateriaalia ja ennen tämän kirjan lukemista opinnäytetyön aihetta ei vielä ollut olemassa. Kun kirja *Surevan lapsen kanssa* oli luettu, suuri innostus satukirjan kirjoittamiseen syntyi.

Toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyvän satukirjan perusidea on se, että se käsittelee äidin kuolemasta johtuvaa lapsen surua ja siitä selviytymistä. Aiheen käsitteleminen lapsen näkökulmasta on tärkeää, koska lapsen elämän tasapaino järkkyy kovasti vanhemman kuollessa (Ylikarjula 2008, 40). Surusta ja kuolemasta kertovan satukirjan tarkoitus on toimia surutyövälineenä niin, että sitä lukeva aikuinen pystyy kirjan avulla auttamaan äitinsä menettänyttä lasta hänen surussaan.

Tässä toiminnallisessa opinnäytetyössä kuvataan ensimmäisenä työn taustaa ja lähtökohtia. Tämä osio sisältää myös opinnäytetyön tavoitteet. Seuraavaksi työ etenee teorian tiedon käsittelemiseen. Teorian tietoa käsitellään opinnäytetyön keskeisten käsitteiden mukaan. Teorian tiedon jälkeen työssä kuvataan yhteistyökumppaneilta saatua materiaalia ja yhteistyötä kokonaisuudessaan. Tämän jälkeen opinnäytetyö siirtyy osioon, jossa kuvataan toiminnallisen osuuden tuotoksen syntyminen eli satukirjan kirjoittaminen ja kuvittaminen. Opinnäytetyön lopussa on vielä pohdinta ja liitteet. Liitteisiin on sisällytetty tämän työn tuotos eli satu surevalle lapselle (Liite 4).

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTAA

Surua ja äidin kuolemaa käsittelevä satukirja toiminnallisena opinnäytetyönä sai alkunsa siitä, että aiheeseen tuli henkilökohtainen innostus. Innostus syntyi siitä tiedosta, että surua ja kuolemaa käsittelevälle kirjalle on oikeasti tarvetta, sillä toisen vanhemman kuolemaa käsitteleviä satuja on lapsille todella vähän (Ylönen, H. 3.7.2011). Henkilökohtaisen innostuksen syttymiseen vaikutti myös se, että oma lapsi on alkanut kyselemään kuolemasta ja tarkoituksena olisi antaa hänelle totuudenmukaisia vastauksia. Aiheeseen perehtyminen auttoi käsittelemään kuolemaa ja siihen liittyviä kysymyksiä oman lapsen kanssa.

Toiminnallisen opinnäytetyön aihe on tärkeä ajatellen henkilökohtaista ammatillisuutta. Surevan lapsen kohtaaminen ei ole helppoa kenellekään mutta aiheeseen syventymällä siihen saa valmiuksia. Nämä valmiudet ovat varmasti hyödyksi tulevaisuudessa. Kerätty tieto surevan lapsen kohtaamisesta ja lapsen tavasta ymmärtää kuolema, antaa eväitä ammatilliselle kasvulle. Ammatillisella kasvulla tarkoitetaan muutosta, jossa henkilön valmiudet omaan ammattiin kasvavat ja oman alan ammattieettinen ymmärrys kasvaa (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka & Saarnio 2009, 33).

Yhteistyökumppaneita opinnäytetyössä ovat perhepäivähoitaja Pirjo Kirkkomäki ja Pirkanmaan sairaanhoitopiiri. Pirjo Kirkkomäki toimii tukena ja neuvonantaja opinnäytetyössä. Häntä on haastateltu opinnäytetyötä varten. Valmiin satukirjan olisi tarkoitus puolestaan mennä Pirkanmaan sairaanhoitopiirin Tampereen yliopistollisen sairaalan käyttöön. Satujen tutkija Hilikka Ylöselä on saatu myös opinnäytetyöhön merkittävästi vaikuttavia neuvoja.

2.1 Opinnäytetyön lähtökohdat

Toiminnallisen opinnäytetyön lähtökohdana on saada aikaan satukirja. Satukirjan tekemisen valinta perustuu siihen, että sadun avulla lapsi pystyy käsittelemään tunne-elämän ongelmia ja löytää näihin ongelmiin ratkaisuja

satujen kuvitteellisten hahmojen kokemuksista (Ylönen 1998, 11). Sadun eteneminen tapahtuu sillä tavalla, että se vastaa lapsen tapaa käsitellä ja ajatella maailmaa. Tästä syystä lapsi on vakuuttunut sadun sanomasta. Lapsi saa sadusta mahdollisesti enemmän lohtua kuin aikuisen lohduttamisyrityksestä, koska satu perustuu lapsen näkemyksiin asioista. Lapsi luottaa sadun kertomaan asiaan, koska lapsen maailmankuva on samankaltainen kuin sadun maailmankuva. (Bettelheim 1998, 58.)

Satukirjan aiheena on äidin kuolema ja se kertoo lapsen surusta ja lapsen mieltä askarruttavista asioista silloin, kun lapsi on kriisissä. Satukirja on tarkoitettu sopivaksi sekä tytöille että pojille. Satukirja on suunnattu 3-4-vuotiaalle lapselle. Kohderyhmän valinta perustuu siihen, että lapsuusiässä tavat ymmärtää kuolema vaihtelevat eri-ikäisten kesken suuresti. 3-4-vuotiaiden lapsien valinta ikäryhmäksi perustuu henkilökohtaiseen valintaan, joka johtaa siitä, että oma lapsi kuuluu tuohon ikäryhmään.

Eri-ikäisten erilaisesta tavasta käsittää kuolema kertoo se, että 3-5-vuotias ei ymmärrä kuoleman lopullisuutta ja sen peruuttamattomuutta (Pojjula 2002, 144). Tämän ikäisen lapsen ajattelu on maagista. Lapsi saattaa kuvitella kuoleman johtuneen hänen ajatuksistaan tai sanoistaan. 5-7-vuotias lapsi alkaa ymmärtää, ettei kuolema ole väliaikainen. Tässä iässä herää myös käsitys siitä, että itsekkin kuolee joskus. (Ylönen 2003, 129–130.) 7-12-vuotias lapsi puolestaan oppii jo käsitteellistämään ajatteluaan ja hän alkaa ymmärtää kuoleman seurauksia (Wright & Oliver 1998, 88-89).

Se, että satukirja käsittelee äidin kuolemaa, ei perustu mihinkään muuhun kuin henkilökohtaiseen valintaan. Satukirjan suunnitteluvaiheessa piti valita vanhemmista toinen, koska tämä satu käsittelee vain toisen vanhemman kuolemaa. Valintaan vaikutti myös se, että koin äidin ensisijaiseksi hoivan ja turvan antajaksi. Tästä syystä tuntui tärkeältä valita aiheeksi äidin kuolema.

Opinnäytetyönä syntyvä satukirja voidaan lajitella terapeuttiseksi saduksi sillä perusteella, että terapeuttisen sadun avulla toivotaan, että lapsi pystyisi käsittelemään tuskaa aiheuttaneita tai aiheuttavia tunteitaan. Terapeuttisessa

sadussa ilmenee samoja asioita, mitä on lapsenkin elämässä, mutta ne eivät tule ahdistavan lähelle. (Ylönen.) Terapeuttisessa sadussa olevat asiat ovat selkeästi kuvitteellisia, jotta lapsi ymmärtää, ettei liikuta todellisessa maailmassa. Tärkein edellytys terapeuttisessa sadussa on sen lopun tuoma lohtu. (Ylönen 2000, 64–65.)

2.2 Opinnäytetyön tavoitteet

Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on kirjoittaa ja kuvittaa satukirja, joka käsittelee lapsen surua ja äidin kuolemaa. Tavoitteena on, että sadun luettuaan lapselle jää sellainen olo, että hän on saanut helpotusta suruunsa. Satukirja on tarkoitettu satua lukevalle aikuiselle avuksi silloin, kun hän käsittelee lapsen kanssa lapsen äidin kuolemaa.

Opinnäytetyön tavoitteena on myös, että kirja pääsee oikeasti auttamaan jotakin lasta hänen surunsa käsittelyssä. Tarkoituksena onkin, että satukirja otetaan mahdollisesti käyttöön Tampereen yliopistollisessa sairaalassa. Valmis satukirja luovutetaan myös yhteistyökumppani Pirjo Kirkkomäelle, koska hänelle voi mahdollisesti olla hyötyä satukirjasta, kun hän työssään toimii lasten kanssa.

Tärkeänä tavoitteena toiminnallisessa opinnäytetyössä on myös kuvata sadun kirjoittamis- ja kuvittamisprosessin tarkasti ja elävästi. Tämä tapahtuu siten, että kirjoitusprosessin kuvaaminen tehdään satukirjan kirjoittamisen vierellä ja sen tukena. Kirjoittamisprosessin kuvaaminen on tärkeää siksi, että se on merkittävä osa opinnäytetyötä. Kirjoittamisprosessin kuvaus toimii myös merkittävänä ammatillisen kasvun mittarina.

Opinnäytetyön tavoitteena on myös päästä perehtymään tarkemmin siihen, kuinka sureva lapsi kohdataan. Ammatillista kasvua ajatellen on hyödyllistä oppia se, kuinka kriisissä oleva lapsi kohdataan ja kuinka surua käsitellään lapsen kanssa. Oma ammatillisuus tulee mahdollisesti esiin siinä, kun soveltaa tätä opinnäytetyötä varten kerättyä tietoa käytäntöön.

2.3 Opinnäytetyön tietoperusta

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön käsitteisiin kuuluu leikki-ikäinen eli 3-4-vuotias lapsi (Paajanen 2006, 183). Opinnäytetyön kannalta on tärkeää perehtyä tähän ikäryhmään, koska opinnäytetyön toiminnallinen osuus kohdistuu 3-4-vuotiaisiin lapsiin. Seuraavana käsitteenä on kriisi. Kun yksilö kohtaa menetyksen, hän on kriisissä, koska kriisitilan saa aikaan menetys, vaikeus tai havaittu uhka (Poijula 2008, 28). Lapsen suru esiintyy opinnäytetyössä merkittävänä käsitteenä, koska opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa eli satukirjassa lapsen suru on koko satukirjan kantava teema.

Kuolema on myös keskeinen käsite opinnäytetyössä, koska toiminnallisen osuuden tuloksena syntyvässä satukirjassa lapsen suru johtuu äidin kuolemasta. Opinnäytetyön kannalta on tärkeää avata sitä, kuinka lapsi ymmärtää kuoleman. Satu käsitteenä on tärkeässä asemassa siksi, että sen avulla lasta on tarkoitus tämän opinnäytetyön puitteissa auttaa hänen surussaan. Satukirjan kirjoittaminen ja kuvittaminen vaati sen, että perehtyy satuun, sadun merkitykseen lapselle sekä sadun rakenteeseen ja kuviin.

3 LEIKKI-IKÄINEN LAPSI

3-4 vuotiaan lapsen katsotaan olevan leikki-ikäinen (Paajanen 2006, 183). Tämän ikäinen lapsi on kova oppimaan ja hän käy läpi monta erilaista asiaa tässä vaiheessa elämäänsä. Leikki-ikäisen puhe kehittyy huimasti kuten myös leikki-aidot puheenoppimisen myötä. Tämän ikäinen lapsi tarvitsee johdonmukaista kasvatusta turvallisuudentunteen luomiseen. Mielikuvitustaidot kehittyvät leikki-ikäisellä myös huimasti.

Noin 3-4-vuotiaana lapsi on hyvin tiedonjanoinen. Hänellä on suuri halu oppia asioita. Kolmevuotias lapsi on avoin ja utelias. Hän saattaa jutella tuntemattomille ihmisille ja kysellä heiltä asioita. Tässä iässä oleva lapsi kertoo myös perheen asioita ollessaan kylässä tai vaikka kerhossa. 4-vuotias lapsi on toisaalta omatoiminen mutta toisaalta hän kyllä tarvitsee vielä paljon vanhempien ja perheen tukea toiminnoissaan. (Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet kehittämishanke 2011.)

Kolmen- neljän vanhana lapsi on usein aika villi ja kova menemään. Tämän ikäisillä leikit saattavat olla rajujakin, koska liikkuminen lapsilla voi olla riehakasta ja todella innokasta. Vanhempien tehtävänä on tarvittaessa rauhoittaa leikkiä ja vetää rajat. Vanhempien on myös tärkeää opettaa lasta sietämään pettymyksiä. Kolme- neljävuotiaalla uhmaikä alkaa jo pikkuhiljaa tasaantua. Tämän ikäinen lapsi on aika herkkä ja hän pahoittaa mielensä toisinaan pienestäkin asiasta. Leikeissä kolme- neljävuotiaalla on suosiossa kuvittelu- ja roolileikit. (MLL vanhempainnetti.)

Kehittyminen kahdesta vuodesta neljään ikävuoteen on huimaa. Esimerkiksi kaksivuotias alkaa käyttää persoonapronomineja kuten sinä ja minä, kun taas neljävuotias alkaa käyttää jo sijamuotoja. Myös muutkin kuin kielelliset taidot kehittyvät huimasti. Esimerkiksi käden ja silmän koordinaatio tarkentuu ja liikkuminen muuttuu monipuolisemmaksi. (Paajanen 2006, 184–187.)

Hyvässä kasvuympäristössä aikuisen käyttäytymistä luonnehtii toimintojen ennakoitavuus, johdonmukaisuus ja lapsen arvostus. Kun lapsi luottaa häntä hoitaviin aikuisiin, hänelle syntyy tunne perusturvallisuudesta, joka luo sopivan pohjan ympäristön oppimiselle ja tutkimiselle. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2006, 19.)

Kehityspsykologi Jean Piaget on jakanut kehityksen neljään eri vaiheeseen. 2-7-vuotias lapsi kuuluu esioperationaaliseen vaiheeseen, jossa ajattelu pääsee esittävän ajattelun tasolle. Esikäsitteellisen kauden aikana lapsi on 2-4-vuotias. Tämän esioperationaalisen vaiheen alku aikana lapsen kielitaito kehittyy vauhdilla ja lapsi pystyy viivästettyyn jäljittelyyn eli jäljittelemään kohteita, jotka eivät ole paikalla. Tämän ikäinen kykenee myös kuvitteelliseen leikkiin. (Nurmi ym. 2006, 19–20.)

Kun lapsi oppii esioperationaalisella kaudella kielellisesti ilmaisemaan käyttäytymistään, niin hän oppii ajattelemaan. Erilaisten toimintojen sisäistäminen ja vuorovaikutus muiden kanssa helpottuu. Toiminnan sisäistäminen tarkoittaa sitä, että lapsi rakentaa sanoja ja käsitteitä kasvuympäristössään omalle toiminnalleen. Lapsi puhuu useasti itsekseen ja selostaa ääneen mitä milloinkin tekee. Tällä kaudella lapsen on vaikeaa perustella ajatuksiaan ja ajatella loogisesti. (Karling, Ojanen, Sivén, Vihunen & Vilén 2009, 138–139.)

3-4-vuotias lapsi ei osaa vielä lukea mutta kirjat tulevat hänelle muuten tutuiksi. Kolmivuotias tietää tässä kohtaa, että kirjan nimen saa selville kirjan kannesta ja sen, että kirjat luetaan aina alusta loppuun. Tämän ikäinen on taitava tulkitsemaan kuvien sanomaa ja hän huomaa niistä pienimmätkin yksityiskohdat. Nämä tärkeät taidot johtavat siihen, että aikanaan lapsi innostuu opettelemaan lukemaan. (Paajanen 2006, 220.)

3-4-vuotiaille lapsille on ominaista vilkas mielikuvitus. Monet asiat ovat sellaisia, jotka pelottavat lasta. Näitä pelkoja ei saa vähätellä. Tavallisimpia pelonaiheita lapsille ovat muun muassa pienet eläimet, pimeä, lika, vesi, kipu ja ero vanhemmista. Lapsessa voi ilmetä pelonmerkkejä, joilla pelot ilmenevät.

Tällaisia merkkejä ovat suoraan puhuminen tai käyttäytymisen muutos. Onneksi tällaiset lapsuuden aikaiset pelot ovat useimmiten ohimeneviä ja vanhempien helposti hallittavissa. (Paajanen 2006, 210–211.)

Lapsen mielikuvituksen on huomannut myös Daniel Stern, joka on kehittänyt teorian lapsen minän synnystä. Daniel Stern on varhaisen vuorovaikutuksen tutkija ja kehitysteoreetikko (Rasinkangas 2007, 159). Daniel Sternin teoksessa ”Maailma lapsen silmin” Stern näkee 3-4 vuotiaan lapsen maailman kertomuksen maailmana. Tämä johtuu siitä, että suunnilleen kolmevuotiaana lapsi pystyy kertomaan tarinoita muille. Tarinoiden kertominen vaatii muutakin kuin vain sanojen tuntemista. Tarinoiden kertominen vaatii esimerkiksi sen, että lapsi näkee ja tulkitsee ihmisten tekemiset niin, kuin niissä olisi juoni. Lapselle tarinoiden kertominen on eräänlaista harjoittelua. Lapsi harjoittelee tarinoita kertomalla omaksi itsekseen tulemistä. Hän siis harjoittelee mielikuvan luomista siitä, kuka hän on ja millainen hän on. Sternin mielestä tarinat ovat lasta kasvattavia. (Karling ym. 2009, 153, 156.)

3.1 Lapsi ja kriisi

Kriisi on määritelty niin, että se tarkoittaa vaarallista käännekohtaa, ratkaisua, huomattavaa muutosta tai mahdollisuutta. Kriisin voi aiheuttaa menetys, tietoisuuteen tullut uhka tai vaikeus. Sellainen kriisin teoriaa, joka olisi hyväksi todettu ja koskisi lapsia, puuttuu kokonaan. Tästä syystä aikuisten kriisiteorioita käytetään myös lasten kanssa. Kriisiteorioita on useita, mutta nykyaikana käytetyin teoria on integroitu kriisin teoria. Integroidun kriisin teoriassa yhdistetään lähestymistapoja ja menetelmiä niin, että ne sopivat kriisin joutuneelle henkilölle. (Pojula 2008, 28.)

Kriisitilanteessa on tärkeää muistaa, että pienelle lapselle on tärkeää, että häntä ovat auttamassa hänen omat vanhempansa ja muut lapselle tutut ja läheiset aikuiset. Apu on tärkeää tuoda lapselle tuttuun ympäristöön eli kotiin, hoitopaikkaan tai kouluun. Perustana menetyksistä ja traumaista selviytymiselle

on se, että tosiasiat tiedetään ja todellisuus kohdataan kestävyvyn mukaan. (Poijula 2008, 11.)

Kriisit jaetaan kahteen eri tyyppiin. Nämä tyypit ovat kehityskriisit ja traumaattiset kriisit. Kehityskriisien teoriat koskevat ennen kaikkea lapsuutta. Kehityksellisessä kriisissä kriisin aiheuttaja ei tule ulkoapäin vaan se on osa normaalia kypsyemisprosessia. Traumaattinen kriisi on puolestaan selitetty niin, että se on ulkoinen tapahtuma, jonka ihminen kohtaa ja se uhkaa hänen fyysistä olemassaoloaan, sosiaalista turvallisuuttaan tai identiteettiään. Traumaattinen kriisi on sellainen, että se alkaa yhtäkkiä missä tahansa ihmisen elämänvaiheessa, eikä sitä pysty ennakoimaan. Traumaattinen kriisi on sellainen tilanne tai tapahtuma, jossa ihminen kokee voimavaransa ylittyneen, eikä hänen selviytymiskeinonsa riitä siitä selviytymiseen. Tämä kriisi on luonteeltaan väliaikainen ja sille on ominaista, että ihminen on kyvytön selviytymään tavanomaisilla ongelmanratkaisutavoillaan tilanteesta. (Poijula 2008, 30,32–33.)

Traumaattinen kriisi jaetaan eri vaiheisiin. Siinä ovat sokkivaihe, reaktiovaihe, läpityöskentelyn vaihe sekä integraation vaihe. Integraatio tarkoittaa uudelleen suuntautumista. Kriisin akuuttiin vaiheeseen kuuluvat sokki- ja reaktiovaihe. Nämä ovat yleensä tunnistettavissa. Kriisin vaiheet eivät ole selkeästi erillisiä, vaan ne ovat usein päällekkäisiä. (Suomen mielenterveysseura ry 2009; Poijula 2008, 33.)

Sokkivaiheessa ihmisen mieli suojautuu liian uhkaavalta tuntuvalta todellisuudelta. Todellisuutta ei ole tässä vaiheessa mahdollista omaksua tai muokata, niin se pyritään pitämään kaukana itsestä kaikin voimin. Sokissa olevan ihmisen tietoisuus on mahdollisesti muuttunut. Trauman kokeneen henkilön mieli on kaaoksessa, vaikka hän mahdollisesti näyttäisikin ulospäin rauhalliselta. Tässä vaiheessa ihminen ei pysty ottamaan vastaan uutta tietoa. Lapsille voi sokkivaiheessa käydä niin, että he lamautuvat kokonaan, reagoivat voimakkaasti tai jatkavat tekemisiään niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Normaalisti sokki menee ohi muutamassa tunnissa tai vuorokaudessa. (Poijula 2008, 33.)

Mieli alkaa tehdä traumatyötä reaktiovaiheessa. Se tapahtuu niin, että traumaattinen kokemus tunkeutuu koko ajan mieleen mielikuvina, muistoina ja unina. Tämä tapahtuma pakottaa ihmisen kohtamaan todellisuuden ja sen mukana tuomat tunteet ja reaktiot. Ihminen joutuu psyykkisesti suuntautumaan uudella tavalla, jotta hän voi sopeutua todellisuuteen. Reaktiovaiheessa ihmisessä käynnistyvät puolustusmekanismit, jotka ovat tiedostamattomia prosesseja, joilla ihminen suojelee omaa eheyttään liian tuskallisilta tuntemuksilta. Puolustusmekanismeiksi luokitellaan kieltäminen ja dissosiaatio eli katkos tietoisuuden jatkuvuudessa. Ne vaikuttavat ihmisen käyttäytymiseen, ajatteluun ja tunteisiin. (Poijula 2008, 33.)

Reaktiovaiheessa surureaktio on yksi olennainen reagoititapa. Jos ihmiseltä kuolee lähiomainen, tämä säilyy surevan mielikuvituksessa voimakkaasti, koska ihminen yrittää pitää tätä henkilöä ”maan päällä”. Reaktiovaiheessa trauman kokenut ihminen yrittää vältellä tapahtumasta muistuttavia asioita. Tämä siksi, että hän yrittää pitää asian pois ajatuksista. Reaktiovaiheeseen kuuluu ylivireystila. Reaktiovaiheen jälkeen kriisi etenee läpityöskentelyyn. Läpityöskentelyn vaiheen alkaminen vaihtelee viikoista jopa yhteen vuoteen. Tässä vaiheessa ihminen alkaa suuntautumaan tulevaisuuteen. (Poijula 2008, 34.)

Viimeinen vaihe traumaattisessa kriisissä on integraatio. Tämä on jatkuva vaihe, jossa ihminen kokee kriisin aiheuttaneen tapahtuman ikuisena arpena. Se ei kuitenkaan estä ihmisen läheistä yhteyttä elämään. Integraation vaiheessa horjunut itsetunto on saavuttanut tasapainon ja pettymyksistä on päästy yli. Traumaattinen kriisi pitää sisällään myös myönteisen kasvun ja kehityksen mahdollisuuden. Asioiden tärkeysjärjestys muuttuu henkisen kasvun myötä ja läheisten ihmisten arvostus kasvaa. Parhaana lopputuloksena pidetään sitä, että toimintakykyisyys olisi voimistunut siten, että kriisin jälkeen selviytymisvoimavarat olisivat lapsella paremmat kuin ennen kriisiä. (Poijula 2008, 34–35.)

Se, mitä tapahtuu kriittisen tilanteen jälkeen, on tärkeää tietää. Kokemuksen sulattelu vaatii lapselta psyykkistä työtä. Tämä vaikuttaa siihen, että lapset

käyttäytyvät eri tavalla kuin normaali olosuhteissa yrittäessään sopeutua tilanteeseen. Kriisistä johtuva kokemus pakottaa lapsen sopeutumaan maailmasta kertovaan uudenlaiseen uhkaavaan tietoon. Kriisin kautta lapsi ymmärtääkin oman haavoittuvuutensa. Aikuisten ja lasten reaktiot eivät voi olla samanlaisia, koska lapsilla kehitysvaihe ja elämäkokemukset rajoittavat niitä. (Poiijula 2008, 35–36.)

3.2 Lapsen suru

Ajattelun kehittyminen ei ole lapsella vielä valmista, eikä hänellä ole samanlaisia edellytyksiä surun työstämiseen kuin aikuisella. Lapsi ymmärtää asiat kirjaimellisesti eikä hän osaa kertoa ajatuksistaan ja tunteistaan sanallisesti. Lapsen on surussaan tärkeää käydä läpi erilaisia vaiheita. Näissä vaiheissa lapsen tulee ymmärtää menetys ja hänen täytyy saada surra. Jos lapselta kuolee joku läheinen henkilö, häntä tulee kannustaa muistelemaan vainajaa. Lapsi tarvitsee apua, kun hän opettelee luopumaan. Luonnollisestikin lapsen asennoituminen suruun vaihtelee lapsen iän ja tunnekypsyyden mukaan. (Wright & Oliver 1998, 86.)

3-4-vuotias lapsi tuo ilmi surunsa monin eri tavoin. Tässä ikäryhmässä olevat lapset eivät ymmärrä suruaan ja he saattavat tästä syystä kysellä paljon turhaltakin vaikuttavia kysymyksiä. 3-4-vuotiaat lapset voivat olla hämmentyneitä ja heidän käytöksensä saattaa taantua: heistä voi mahdollisesti tulla vaativia, kiukkuisia ja takertuvia. Taantuminen tarkoittaa sitä, että lapsen kehityksellinen ikä on vähemmän mitä hänen kronologinen ikänsä on, eli neljävuotias lapsi saattaa käyttäytyä kuin kaksivuotias (Keith 2011). Lapsi tarvitsee mahdollisesti apua menetyksen tunteen tunnistamisessa. Menetyksen kokenut lapsi tarvitsee turvallisen ympäristön ja usein koti onkin paras paikka. Kuolemantapauksissa 3-4-vuotiaat lapset ajattelevat koko ajan kuollutta ihmistä ja heidän suruntunteensa on todella vahva. Maaginen ajattelutapa on tyypillistä 3-6-vuotiaille lapsille. He eivät ymmärrä kuoleman lopullisuutta ja saattavat odottaa kuollutta takaisin. (Wright & Oliver 1998, 87.)

Sureva lapsi tarvitsee enemmän turvallisuutta (Ylikarjula 2008, 39). Jotta lapsi voisi kohdata surun ja menetyksen hän tarvitsee turvallisen tunnekohteen. Turvallisissa oloissa lapsi pystyy kohtaamaan menetykseen liittyvät tunteensa. (Jarasto & Sinervo 1997, 109.) Turvallinen aikuinen huolehtii lapsesta ja on valmis lohduttamaan ja suojaamaan lasta silloin kun siihen on tarvetta. Lapselle tuo turvallisuutta se, että hänet kohdataan kunnioittavasti ja että hänet otetaan vakavasti. Myös rajojen asettaminen luo lapselle turvallisuuden tunteen. (Mattila 2011, 66–67.) Sureva lapsi tarvitsee turvallisuuden tunteen myös siksi, että hän saattaa alkaa pelkäämään tulevaisuudessa eteen tulevia menetyksiä. Lapsi voi mahdollisesti pelätä, että hän menettää jonkun toisen itselleen tärkeän henkilön, lemmikin tai vaikka kotinsa. (Wright & Oliver 1998, 96.) Lapselle on parempi, että surun kohtaaminen tapahtuu perheen tai turvallisen aikuisen kanssa, kuin yksin, koska näin hän ei jää ilman turvaa (Varpenius 2011).

Lapsen tapa tehdä surutyötä on toimiminen ja silloin lapsi leikkii, pohtii, kysyy ja suuntautuu tulevaisuuteen. Lapsi saattaa tuntea syyllisyyttä siitä, ettei sure koko aikaa vaan unohtaa leikin lomassa surun. Tässä kohtaa aikuisten onkin hyvä kertoa lapselle, että on ihan luvallista nauraa ja leikkiä. Lapsen mieli on sellainen, ettei se kestä kokopäiväistä suremista. (Jarasto & Sinervo 1997, 194.)

Surevalla lapsella on paljon kysymyksiä eikä häntä saa jättää yksin näiden kysymysten kanssa. Sureva lapsi tarvitsee paljon läsnäoloa ja läheisyyttä. Aikuinen saa olla ymmällään surun keskellä ja lapsi kyllä tyytyy siihen, ettei aikuinen osaa selittää ihan kaikkea. Lapsen surua ei saa lievittää vastauksilla, jotka eivät ole tosia. Aikuisen pitää pystyä seisomaan vastausten takana itse. Parhaiten aikuinen auttaa surevaa lasta suhtautumalla luontevalla tavalla lapseen ja kuolintapahtumaan. On tärkeää muistaa, että kukaan vanhemmista ei pysty ottamaan pois lapsensa kokemaa kärsimystä, vaikka niin haluaisi tehdäkin. (Ylikarjula 2008, 41.)

3.3 Kuinka lapsi ymmärtää kuoleman

Mistä johtuu, että kuolema sanana on niin vaikea? Se johtuu siitä, että kuolema on ero, joka on täysin erilainen kuin mikään muu ero koskaan. Kuolema on osa elämää ja toiset joutuvat kohtaamaan kuolemaan liittyvän surun jo lapsena (Kaskinen 2003, 12, 37).

Lapsen kykyä ymmärtää kuolema rajoittaa tietyt asiat. Tällaisia rajoittavia seikkoja lapselle ovat tiedon ja elämäkokemuksen puute sekä se, että lapsen ajattelu ei ole vielä tarpeeksi kehittynyt. Nämä asiat vaikeuttavat myös surussa selviytymistä. Jotta lapsi ymmärtäisi, mitä kuolema on, hänen tulee oppia käsittämään vähintään kolme asiaa. Ensimmäisenä lapsen tulee ymmärtää kuoleman universaalius. Se tarkoittaa sitä, että kaikki elollinen kuolee, eikä kuolema valitse kohteitaan. Hyvätkin ihmiset kuolevat jossain vaiheessa. Seuraavaksi lapsen pitää ymmärtää, että kuolema on pysyvä tila ja eikä kuolleista pysty palaamaan takaisin. Minkäänlainen hyvä käytös tai rukoileminen ei tuo kuollutta takaisin. Kolmantena Lapsen pitää oppia, että kuolleet eivät tunne mitään. Kuolleella ei ole kylmä, eikä kuollut tunne kipua. Näitä kolmea seikkaa kannattaa toistaa lapselle, tietysti ikätason mukaisesti, aina silloin kun lapsi kasvaa ja joutuu kohtaamaan kuolemantapauksia. (Poijula 2008, 94, 98.) 3-4-vuotias lapsi ei kuitenkaan vielä ymmärrä näitä kaikkia kohtia. Tämän ikäiset kyllä ymmärtävät kuolemaan liittyvän eron ja liikkumattomuuden, mutta he eivät ymmärrä kuoleman universaaliutta, lopullisuutta ja peruuttamattomuutta. (Poijula 2002, 144.)

Lapsia on mahdollista auttaa kohtaamaan elämän pieniä menetyksiä, jolloin heidän selviytymisvoimavarojaan kasvatetaan suuria menetyksiä varten. Ensimmäiset hautajaiset, joihin lapsi otetaan mukaan, ei pitäisi olla kenenkään lapsen perheenjäsenen. Lapsen vanhemmat voivat valmistella lapsiaan elämän isoihin menetyksiin ottamalla puheeksi pienet väistämättömät menetykset, auttamalla surun ilmaisemisessa ja lohdutuksen vastaanottamisessa. Lapsen kanssa on mahdollista vieraila hautausmaalla ja kirkossa ja samalla jutella kuolemasta ja kuolemisenestä sekä sen vaikutuksista. (Poijula 2008, 101.) Lapsen

ensimmäinen kosketus kuolemaan saattaa olla kuolleen eläimen näkeminen (Ylönen 2003, 128).

Lemmikkieläimen kuolema on lapselle kova paikka, koska lemmikki kuuluu lapsen mielestä perheeseen. Lemmikit ovat lapselle tärkeitä ja kiistattoman rakkauden lähteitä. Lemmikit opettavat lapsille tärkeitä seikkoja myös menetyksestä, kuolemasta, surusta ja siitä selviytymisestä. Vanhempien tulee muistaa, että he eivät saa aliarvioida lemmikin kuoleman merkitystä lapsen elämässä. (Ylikarjula 2008, 42.)

Lapsi kohtaa kuolemaa (esimerkiksi luonnossa) ja kiinnostuu siitä, aivan kuin mistä tahansa uudesta asiasta. Lapsen kanssa elämän ja kuoleman pohtiminen voi mahdollisesti olla aikuisellekin hyvin antoisaa. Alle kouluikäiset lapset haluavat puhua kuolemasta, niin kuin mistä tahansa muustakin, mikä heitä kiinnostaa. Se, miten lapsen kuolemankäsitykset kehittyvät, on hyvin yksilöllistä. Kuolemankäsitysten kehittyminen riippuu paljon siitä, mitä tiedollisia ja elämyksellisiä virikkeitä lapsi on aikaisemmin saanut. Lapsella, joka on kohdannut kuoleman henkilökohtaisesti, on mahdollisesti kypsempi näkemys kuolemasta. On tärkeää puhua lasten kanssa kuoleman lopullisuudesta, vaikka se tuntuukin ehkä pahalta. Lapset alkavat myös kyselemään, koska itse kuolevat tai koska äiti tai isä kuolee. Tällaiset kysymykset kuuluvat lapsen kehitykseen ja niihin tulee vastata totuudenmukaisesti ja myönteisesti. (Jarasto & Sinervo 1997, 106–109.)

Lapselle on annettava rehellisiä vastauksia kuolemasta. Vastaukset tulee antaa lapselle lapsen ehdoilla. Kuolema-käsite on lapsille vaikea ymmärtää, ja siksi sen selittämisessä tulee olla tarkkana, ettei käytä esimerkiksi liian käsitteellisiä sanoja (Ylikarjula 2008, 39.) Lapsen kanssa kuolemasta puhuttaessa on turvallisinta käyttää kuolema-sanaa, jotta vältetään väärinkäsityksiltä (vrt. poisnukkunut). Lapsen kanssa voi keskustella kuolemasta ja siitä mitä se tarkoittaa, kunhan lapsen kanssa keskusteleva aikuinen tekee sen lempeällä tavalla. (Matti 2011, 107.)

Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja ymmärtää kuoleman omalla tavallaan mutta on jotakin tiettyjä asioita, jotka ovat sidoksissa lapsen ikätasoon (Lyness 2009). Kolme – neljävuotias ei vielä ymmärrä kuoleman pysyvyyttä ja mahdollisesti pitää sitä vain väliaikaisena. Tämän ikäisen lapsen tiedot kuolemasta ovat vielä niukat ja lapsella voi olla kuolemaan liittyviä väärinkäsityksiä ja pelkoja. Pienen lapsen kanssa ei missään nimessä saa verrata kuolemaa nukahtamiseen, koska tällöin lapsi saattaa itse alkaa pelkäämään nukkumista. (Ylönen 2003, 129.) Lapselle ei myöskään kannata kertoa kuolleesta henkilöstä niin, että perhe menetti tämän henkilön, koska tällöin lapsi saattaa pelätä aina kun joku hänen läheisistään menee käymään jossain (Lyness 2009).

3-4-vuoden iässä lapselle on tyypillistä myös maaginen ajattelutapa. Lapsi voi kuvitella, että hänen sanomisensa tai tekemisensä vuoksi joku on kuollut ja hän on siitä vastuussa. Lapsi saattaa esimerkiksi ajatella, että kuolema johtui siitä, että hän kiukutteli liikaa. Tässä iässä olevat lapset ymmärtävät kerrotun kirjaimellisesti, eivätkä he ymmärrä vertauskuvia. (Ylönen 2003, 129.)

Täytyy muistaa, että pienen lapsen kysymykset kuolemasta eivät välttämättä ole niin syvällisiä, kuin miltä ne kuulostavat. Lapsi saattaa kysyä, että missä kuollut on nyt. Hän ei välttämättä tarkoita kysymyksellään kuoleman jälkeistä elämää, vaan lapsi saattaa olla tyytyväinen yksinkertaiseen vastaukseen, jossa kerrotaan, että kuollut on hautausmaalla. (Lyness 2009.)

Opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa syntyvä satukirja käsittelee äidin kuolemaa. Jos joku perheenjäsenistä kuolee, hänen paikkansa ei katoa tai täyty itseksensä. Yleensä kuollut perheenjäsen jatkaa elämää perheen sisällä. Tämä tapahtuu perheenjäsenten muistoissa ja mielikuvissa. (Palosaari 2008, 83.) Läheisen ihmisen kuolema on lapselle menetyksistä suurin (Poijula 2008, 94). Jos lapselta kuolee äiti tai isä, lapsi menettää kaiken sen, mitä turvallisuus ja ihmissuhteet hänelle merkitsevät. Lapsesta osa kuolee vanhemman mukana, koska vanhempi on osana lapsen persoonallisuutta. Lapsen elämän tasapaino järkkyy vanhemman kuollessa. Äidin tai isän kuolema jättää lapsen muistikuviiin pysyvän merkin. Vanhemman kuolema vaikuttaa hyvin paljon lapsen elämään ja vaikka jäljelle jäänyt vanhempi pystyisikin täyttämään kuolleen vanhemman

tehtävät, niin lapselle siirtyy silti usein osa vastuunkannosta. Kuolleen vanhemman viimeinen näkeminen on usein todella tärkeää lapselle. (Ylikarjula 2008, 40.)

Lapsen olisi hyvä päästä katsomaan läheistään kuoleman jälkeenkin. Vainajan katsominen antaa lapselle mahdollisuuden hyvästeihin ja näin myös lapsi huomaa sen, minkälaisia muutoksia kuolema aiheuttaa. Hyvästely ja katsominen auttavat lasta kohtaamaan todellisuuden ja uskomaan sen, että kuolema on totta. Kuoleman kohtaaminen aloittaa suremisen. (Poijula 2008, 105.) Mielikuvitus saa aikaan enemmän pelkoja kuin todellisuus ja tästä syystä lapselle ei ole vahingollista nähdä kuolevaa (Ylikarjula 2008, 38). Tampereen yliopistollisen sairaalan sairaalapastori Taru Varpenius (26.10.2011) on sitä mieltä myös, että lapsi on hyvä viedä katsomaan vainajaa. Hänellä on työnsä puolesta myönteisiä kokemuksia kyseisestä tapahtumasta.

Kun kuolemasta puhutaan lapsen kanssa, lapselle täytyy olla ehdottoman rehellinen. Lasta tulee myös rohkaista kysymään kuolemaan liittyviä kysymyksiä. Läheisen menettäneelle lapselle tulee luoda ilmapiiri, jossa on hyvä olla ja joka on avoin. Lapselle tulee viestittää, että ei ole oikeaa tai väärää tunnetilaa tässä tilanteessa. Lapsen kanssa voi myös jakaa hengellisen käsityksen kuolemasta, jos niin haluaa. (Lyness 2009.)

4 SATU JA SADUN MERKITYS LAPSELLE

Kaikkien hyväksymää sadun määritelmää ei ole olemassa. Hilikka Ylönen, joka on kasvatustieteiden tohtori ja satujen tutkija, pitää satuna runoa tai suorasanaista kertomusta. Runon ja kertomuksen pitää olla mielikuvituksen tuotetta ja siinä on useita osia ja ne muodostavat kaikkineen ehjän kokonaisuuden. Satu sisältää ainakin yhden todellisuudesta poikkeavan asian. Sellainen asia voi olla, vaikka eläinten välillä käyty juttutuokio tai yliluonnollinen hahmo kuten keiju tai menninkäinen. (Ylönen.) Lapsi pystyy ennakoimaan elämää syy-seuraussuhteiden löytämisen ansiosta. Saduissa syy ja seuraus tulevat hyvin esille (Ylönen 2007, 7.)

Saduilla on sekä itseisarvo että välineellistä arvoa. Itseisarvo koostuu sadusta kokonaisuutena. Sen rakenteita ovat sadun kiinnostavuus lukijalle, katsojalle ja kuulijalle. Satujen välineellinen arvo näkyy silloin, kun siinä kerrotaan vaikka surun käsittelystä tai pelkojen hellittämisestä. Satujen välineellistä arvoa kannattaa hyödyntää vain silloin, kun lapsi sitä oikeasti tarvitsee. Sadun keskeisin tarkoitus on kuitenkin ilahduttaa. Kun valitaan satua lapselle, pitää ottaa huomioon lapsen ikä, kehitystaso ja elämän tilanne. Tärkeää on miettiä myös sadun kelvollisuutta muutenkin. Yhtenä sadun valintaa ohjaavana seikkana ovat myös lapsen omat mieltymykset. (Ylönen.)

Satu auttaa lasta muuttamaan lapsen omia ajatuksia hänelle itselleen edullisimmiksi vain, jos lapsi käsittää sadun välittämän viestin ja kokoaa sitä kautta sillan omiin, henkilökohtaisiin kokemuksiinsa. Lapsella ei ole valmiuksia pohtia asioiden erilaisia merkityksiä, eikä tietoisella tasolla siirtää sadussa esiin tulleita seikkoja itseään koskeviksi, vaan se tapahtuu tiedostamattomasti. Kun lapsi oivaltaa itse jonkin asian, niin se on monta kertaa arvokkaampi kuin valmiiksi kerrottu vastaus. (Ylönen 2007, 8.)

Lapsen keskittymiskykyä lisää luettu tai kerrottu satu. Tällainen satu lisää myös lapsen taitoa kuunnella ja ymmärtää kuulemaansa. Nämä seikat auttavat lasta

myös jäsentämään todellisuutta. Satuja lukemalla tai kuuntelemalla lapsen mielikuvitus kehittyy ja sanavarasto rikastuu. (Ylönen.)

Ei ole sama asia, näkeekö lapsi sadun dvd:ltä tai kuuleeko hän sen cd:ltä; mikään ei voi korvata henkilökohtaista sadunkerrontaa. Henkilö, joka lukee lapselle satua, antaa lapselle itsensä kokonaan ja ehdoitta. Lapsi saa kerrotusta sadusta ilon kokemuksia ja nämä kokemukset vahvistavat lasta ja tukevat hänen kasvuaan ja kehitystään. Vanhemman voi olla vaikeaa kilpailla television kanssa silloin, kun sieltä tulee asiantuntijoiden kehittämiä hauskoja lastenohjelmia. Tällainen voi lannistaa vanhemman, joka yrittää kertoa ja lukea lapselle satuja. Täytyy kuitenkin muistaa, että loppujen lopuksi mikään lastenohjelma ei voita oman vanhemman kertomaa tai lukemaa satua. Mikään muu ei pysty korvaamaan lämmöstä ja läheisyydestä tulevaa tunnetta, joka syntyy, kun yhdessä syvennyttään satujen maailmaan. (Haapaniemi-Maula 1997, 8.) Vanhemman ja lapsen yhteinen satujen lukuhetki palvelee tällä tavoin lapsen tunne-elämän kehitystä. Läheisyys ja kuulluksi tuleminen ovat arvokkaita myös lapsen identiteetin eli minän kehittymiselle. Läheisyydessä tapahtuva vuorovaikutus voi myös rohkaista lasta keksimään omia satuja tai piirtämään lukukokemusten pohjalta omia piirustuksia. (Heinimaa 2001, 161.)

Lapselle satujen merkitys on suuri. Ne auttavat lasta käymään läpi menetyksiä, traumoja ja kriisejä. Kun aikuinen lukee lapselle sadun, hän viestittää, että ymmärtää lapsen tunteita. Kansansadut ja myytit eivät kuvaa suoraan tätä maailmaa ja todellisuutta, mutta ne auttavat kuulijaa, kertojaa ja lukijaa ymmärtämään todellisuutta ja elämää siinä. (Mäki & Arvola 2009, 22.)

Satu käsittelee sanoin ja kuvin samanlaisia asioita kuin todellisuuteen perustuvat kirjat, mutta satu ei pääse lähelle lapsen maailmaa, koska siinä esiintyy esimerkiksi peikkoja ja keijuja, jotka toimivat samalla tavalla kuin ihmiset (Ylönen 2003, 135). Oikeassa elämässä tapahtuvia vaikeita ja syvästi satuttavia asioita voidaan sadussa kohdata turvallisella tavalla kuvitteellisina (Ylönen 2000, 28). Tällainen vaikea tai lasta satuttava asia voi olla esimerkiksi lapsen läheisen kuolema. Kun lapsi on menettänyt hänelle tärkeän ihmisen,

sadun tehtävänä on lohduttaa ja tuoda toivoa surusta selviytymiseen. (Ylönen 2003, 135).

Ihminen tarvitsee haasteita elämässään kehittyäkseen ja kasvaakseen eheämmäksi yksilöksi. Sadusta löytyy sellaisia haasteita, jotka vievät kehitystä eteenpäin. Sadut eivät sisällä vain hyvyyttä, vaan niissä huijataan, tapetaan ja kidutetaan. Nämä kuvaavat symbolisesti niitä hämmennyksen, luopumisen ja kärsimyksen kokemuksia, joita jokaisen on elämässään kohdattava ja käytävä läpi. Näiden kokemusten kautta kehittyminen tapahtuu. Satuihin kuuluu onnellinen loppu, joka luo uskoa selviytymiseen ja tulevaisuuteen. (Mäki & Arvola 2009, 22.)

Vain lapsi itse voi päättää, missä kehityksensä vaiheessa lapselle on hyötyä jonkin tietyn sadun sanomasta. Lapsi innostuu sellaisesta sadusta, jolla on hänen sen hetkisellem kehitysvaiheelle jotain annettavaa. Tässä tilanteessa satu tulee lukea lapselle niin monta kertaa uudelleen, kuin lapsi haluaa sen kuulla. (Mäki & Arvola 2009, 37.) Lapsi käsittelee ajan kanssa luettua satua mielessään. Tämän vuoksi lapset saattavat haluta, että satu luetaan heille useaan kertaan, ennen kuin satu vastaa heidän tarpeitaan ja toiveitaan. (Ylönen 2007, 9.)

Lapset työstävät sadun sanomaa mielikuvitustaan apuna käyttäen omissa leikeissään. Lapset esiintyvät sadun hahmoina ja niiden rooleissa he kohtaavat vaaralliset tilanteet yhä uudelleen, kerta toisensa jälkeen. Kuvitteellisista vaaratilanteista lapset selviävät aina voittajina. Tällaisten leikkien avulla lapset pääsevät purkamaan sadun esiin tuomia jännitteitä, ja tekemään asioita, joita he eivät muuten uskaltaisi tehdä. (Luoto & Luoto 2001, 199.)

Lapset oppivat saduista erilaisia sanoja ja sanontoja, joita he sitten käyttävät erilaisissa tilanteissa. Kielen kehityksen kannalta on tärkeää, että lapset toistavat niitä satuja, joita ovat useaan kertaan kuulleet ja keksivät niiden avulla uusia tarinoita. Satujen innostamassa ja luomassa oma-aloitteellisuuden hengessä lapsi herkistyy kielelle ja saa tätä kautta eväitä kertoa omasta

elämästään. Lapsi pääsee selville siitä, kuka hän on ja millä tavalla hän elää oikeaa elämää. (Luoto & Luoto 2001, 199.)

4.1 Sadun kaava ja rakenne

Hyvän sadun kaavaan kuuluu etäännyttävä alku, joka kertoo lapselle, että ollaan kulkemassa kohti sadun maailmaan. Selkeä juoni kuuluu myöskin hyvään satuun. Satu yksinkertaistaa kaikki asiat, jotta lapsen on helpompi ymmärtää sitä. Sadussa hahmot on kuvattu hyvin selkeästi eikä niissä ole lainkaan yksityiskohtia. Hyvän sadun kaavaan kuuluu myös onnellinen loppu. Onnellinen loppu kertoo lapselle, että hän selviytyy vaikka vaikeuksia olisikin. (Mäki & Arvola 2009, 38.)

Satujen rakenne on muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta lähes samanlainen. Sadun alussa tulee esille yleensä ongelma, josta päähenkilön pitää selviytyä. Sen jälkeen sadun edetessä päähenkilö oppii erilaisista kokemuksista, niin omista kuin muidenkin. Päähenkilö ymmärtää, että yksin on hankala selviytyä ja että apua tarvitaan ja saadaan sekä sitä voi myös itse antaa. Päähenkilön itseluottamus lisääntyy. Hän oppii myös luottamaan ystäviinsä. Seuraavaksi saduissa ilmenee yleensä kriisi, jonka jälkeen ongelmat alkavat ratkeamaan. Kriisiä seuraa muutos, jonka on tapahduttava, jotta vaikeudet voitetaan. Sadun on aika loppua kun päähenkilö hyväksytään omana itsenään ja häntä rakastetaan. (Ylönen 2000, 12–13.)

Sadun samana pysyvistä rakenteista on se hyöty, että lapsi pystyy ennakoimaan sadun kulun. Näin ollen lapsen on mahdollista luottaa siihen, että satu loppuu oikeudenmukaisesti. Sadun yksityiskohdat eivät ole tiedossa etukäteen, koska niiden tehtävä on yllättää silloin, kun satua luetaan (Ylönen 2000, 14.)

4.2 Sadun kuvat

Kun sadussa kuvalla ja tekstillä on samanarvoinen asema tai kuvalla mahdollisesti vahvempi asema, voidaan puhua kuvakirjasta (Ylönen 2000, 46–47). Tämän työn tuloksena syntyvää satua voidaan täten kutsua kuvakirjaksi. Sadussa olevien kuvien tehtävänä on voimistaa ja fyysistää tarinan esiin tuomia mielikuvia. Ajan kulumisen tapahtuu sadun kuvissa lapsen ehdoilla. Lapsi tekee kuvista taitojensa mukaa huomioita, tunnistaa niistä erilaisia asioita ja arvottaa niitä. Sadussa olevat kuvat ovat lapsen oman aktiivisuuden näkymää, jossa lapsi kertoo sadun omin sanoin yhä uudelleen ja uudelleen. (Launis 2001, 69.)

Kuvat ovat todella tärkeitä lapselle. On todennäköistä, että lapsen ajattelu on ensin visuaalista ja sen jälkeen verbaalista. Kuvilla on todennäköisesti myös vaikutusta koko sadun sisällön tunnelman syntymiseen. Kun sadussa on kuvia, lapsen on helpompi ymmärtää ja nauttia sen sisällöstä. (Hatva 1997, 29.) Tämä on pohjana sille, että tämän opinnäytetyön tuloksena syntyvässä sadussa, on kuvia jokaisella sivulla.

Kun luodaan kuvaa lapselle, on tärkeää pitää mielessä, että lapsen havaintokyky ei ole vielä aikuisen tasolla, vaan se on rajoittunut. Tämän vuoksi kuvista on tärkeää tehdä selkeitä ja yksinkertaisia, jotka erottuvat hyvin taustastaan. Lapsen on helpompi havaita kuvassa näkyvät asiat, kun kuvien hahmot ovat kokonaisia ja kuvion ja taustan välillä on selkeä väriero. (Hatva 1997, 30–31.) Nämä seikat on otettu huomioon satua kuvitettaessa.

Sadussa olevien kuvien yksityiskohdat kertovat, että on siirrytty sadun maailmaan. Tämän huomaa esimerkiksi mittasuhteista, yksityiskohtien liioittelusta, perspektiivistä, näennäisesti ristiriitaisten seikkojen yhdistelystä, ei-luonnollisista väreistä. Esimerkiksi sadussa voi sammakko, possu ja ankka olla samankokoisia tai possun pää kääntyä selkäpuolelle. Kaiken lisäksi sadun aistii siitä, kun eläimet käyttäytyvät ihmisten tavoin. (Ylönen 2003, 134.)

Kuvat kertovat aina enemmän kuin teksti, koska kuvalla voi näyttää monta sellaista asiaa, mitä tekstissä ei ole. Kuvittamisessa on aina kyseessä

kertomuskokonaisuus eli kuvan ja tekstin suhde, joka parhaassa tapauksessa koostuu kuvallisista ja kielellisistä osista. (Hatva 1997, 38–39.) Kuvat saavat lapsen sadun äärelle aina uudestaan. Kuvien avulla lapsen on mahdollista elää sadun vaiheet omilla ehdoillaan. (Launis 2001, 75.)

Satukirjan kuvittamiseen liittyy myös sen kannen luominen. Satukirjan kannen tekemiseen pitää kiinnittää huomiota, koska kannessa luodaan sadun kuvallinen käsitteistö. Käsitteistö kasvaa lapsen mielessä sadun kuvalliseksi maailmaksi. Satukirjan kansi synnyttää tarinaan ilmapiirin ja lataa myös sadun tarinaan kohdistuvia odotuksia. (Launis 2001, 60.) Tässä työssä tämä on huomioitu niin, että yhdellä värillä kannessa pyritään luomaan tietty tunnelma sadulle.

5 TUTKIMUKSIA AIHEEN TUEKSI

Tutkimuksia kirjoista, jotka käsittelevät lapsen surua, löytyy jonkin verran. Osa näistä tutkimuksista on ollut tätä opinnäytetyötä ajatellen hyvinkin tärkeässä asemassa. Jo tutkitusta aineistosta ja siitä tehdyistä päätelmistä saa paljon aineksia uutta luodessa. Tutkimukset myös herättävät pohtimaan erilaisia asioita lapsen näkökulman kautta.

Aihetta käsittelevät tutkimukset ovat tärkeässä asemassa, kun ajatellaan opinnäytetyön tuloksena syntyvää satukirjaa myös siksi, että niiden avulla vältetään mahdollisesti joitakin virheitä. Kun perehtyy tutkittuun aineistoon, täytyy ottaa huomioon tutkimuksessa esiin tulleita tulkintoja, jotta oma työ saisi siitä hyötyä. Opinnäytetyön on kuitenkin tarkoitus olla niin hyvä ja perusteellisesti tehty, että siitä on oikeasti hyötyä surevalle lapselle.

5.1 Minttu, Jason ja peikonhäntä

Päivi Heikkilä-Halttunen on Tampereen yliopiston dosentti ja hän on tutkinut kuvakirjoja ja kuvatietokirjoja, jotka käsittelevät lapsen arjessa esiin tulevia ongelmia. Näitä ongelmia ovat niin pimeän pelko, nukahtamisvaikeudet ja kuolema. Tutkimuksen nimi on Minttu, Jason ja peikonhäntä – lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista (Tanskanen 2011, 56–58.)

Heikkilä-Halttunen luki noin 1000 kuvakirjaa tutkimustaan varten (Tanskanen 2011, 57). Tutkimus lasten ongelmalähtöisestä kuvakirjallisuudesta käsittää ajallisesti 50 vuoden jakson vuodesta 1960 vuoteen 2010. Tutkimusaineistona ovat edellä mainitun ajanjakson aikana Suomessa ilmestyneet kotimaiset kuvakirjat sekä käännetyt kuvakirjat ja tietokuvakirjat. Näissä kirjoissa aiheena ovat erilaiset lapsen arkeen liittyvät ongelmat. Tutkimusotokseen kuuluvat lapsen arkeen liittyvät traumaattiset tapahtumat ja lapsen arjessa normaalistikin tapahtuvat asiat. Esimerkkeinä traumaattisesta tapahtumasta lapsen elämässä ovat läheisen sairastuminen, läheisen kuolema tai vanhempien avioero. Lapsen

arjessa normaalisti tapahtuvia kehitykseen liittyviä kriisejä tai muuten ohimeneviä kriisejä ovat esimerkiksi sisaruksen syntymä, nukahtamisvaikeudet ja pimeän pelko. Näiden lisäksi tutkimusaineistoon kuuluvat lapsen identiteetin rakentumista ja sosiaalistumista käsittelevät kuvakirjat. (Heikkilä-Halttunen 2010, 9.)

Kuvakirja määritellään tämän tutkimuksen mukaan niin, että se on alle 10-vuotiaille tehty lastenkirja, jossa kuvan ja tekstin osuudella on vähintään samansuuruinen asema tai kuvalla jopa mahdollisesti tärkeämpi asema kuin tekstillä. Tutkimuksen mukaan kuva muovaa aina lapsen näkemystä häntä ympäröivästä maailmasta. Täytyy siis muistaa, että sillä on väliä, millaisen perhemallin tai elämäntavan kuvakirjat lapselle esittävät. Kuva siirtää eteenpäin sukupolvelta toiselle myös yhteisiä perinteitä, tottumuksia ja tapoja sekä yleisiä käytänteitä. Kuva on tällöin kulttuurisidonnainen. (Heikkilä-Halttunen 2010, 10.)

Heikkilä-Halttunen (2010, 197) on koonnut tutkimukseensa myös muiden tekemiä tutkimuksia, jotka jollain tavalla käsittelevät samaa aihetta. Ruotsalaisen Eva Söderbergin tutkimusaineisto paljasti, että kuvakirjoissa on esillä kolme erilaista kuolemakäsitystä. Hän on tutkinut 22 ruotsalaista kuvakirjaa ja pienemmän määrän muista kielistä käännettyjä kuvakirjoja, jotka ovat ilmestyneet vuosina 1966–1992. Ensimmäisenä on mainittu kristillinen kuolemakäsitys, joka perustuu kristinuskoon: kuolleesta tulee enkeli tai kuolleen sielu menee taivaaseen. Seuraavaksi on otettu käsittelyyn fantasiaan pohjautuvat kuolemakäsitys. Siinä kuoleva matkustaa pois, esimerkiksi jollekin kaukaiselle planeetalle. Viimeisenä on kerrottu ateistisesta kuolemakäsityksestä. Tämä kuolemakäsitys ei anna kuolemalle mitään lohdullista selitystä.

Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden tuloksena syntyvä satukirja pohjautuu edellä mainitun määritelmän mukaan ateistiseen kuolemakäsityksen ja fantasiaan pohjautuvan kuolemakäsityksen välimaastoon. Pelkkä ateistinen kuolemakäsitys saattaisi olla lapselle liian lohduton. Kuolemasta kerrotaan sadussa todenmukaisesti, eikä siinä puhuta taivaasta tai enkeleistä. Sadussa ei

myöskään kerrota kuolevan lähtevän mihinkään mutta silti kuolevan olotilasta yritetään välittää rauhaan päässyt tunnelma.

Heikkilä-Halttusen tutkimat kirjat paljastivat, että lapsen ongelma, kuten esimerkiksi vuoteenkastelu tai tutin pois jättäminen, on monesti ongelma vain häntä hoitavalle aikuiselle. Lapsi saattaa mahdollisesti keksiä tällaiseen ongelmaan ratkaisun unen aikana tai mielikuvitusmaailmassa. Kirjoista paljastui myös toinen asia; yhä useammin aikuinen kuvataan kirjoissa voimiltaan rajallisena hahmona. Aikuinen selviää kyllä vaikeuksista mutta hän ei ehkä osaa käyttäytyä ihan virallisen normin mukaan. (Tanskanen 2011, 58.)

Tutkimuksen mukaan kuolemasta kirjoitetaan aika paljon mutta kuoleva ja lapsi pidetään kirjoissa erillään (Tanskanen 2011, 57). Opinnäytetyön tuloksena syntyvä satukirja ei sorru tähän, koska satu kertoo äidin kuolemasta ja äiti on hyvin lähellä lasta, vaikkei konkreettisesti näykkään.

Tutkimuksessa käy ilmi, että lastenkirjallisuuden kautta voi hahmottaa eri aikakausien käsitystä hieman siitä, mikä on lapselle sopivaa. Sodan jälkeen oli huomattavissa hoivaava käsitys siitä, mitä lapselle voi kertoa. 1970-luvulla alkoi vaihe, jossa lastenkirjallisuuden piti olla yhteiskunnallisesti tiedostettavaa. Nykyaikana ollaan sitä mieltä, että tieto ei lisää lapsen tuskaa vaan päinvastoin se luo lapselle turvallisuudentunnetta ja yhteisöllisyydentunnetta suhteessa omaan perheeseen ja läheisiin. (Peltokangas 2011.)

Vaikka lapselle voi kertoa asioita jossain määrin suoraan, olisi hyvä kuitenkin, että sadussa otettaisiin huomioon se, miten asioista puhutaan. Ei kuitenkaan ole tarkoitus järkyttää lasta vaan auttaa. Arkielämän ongelmia käsittelevät satukirjat saattavat auttaa lasta niin, että hän selviää arkielämästään paremmin.

5.2 Lumikuningatar

Toiminnallisen opinnäytetyön aihetta sivuaa Sisko Ylimartimo, joka on tutkinut H.C. Andersenin satua Lumikuningatar (Ylimartimo 2005). Sisko Ylimartimo on taidehistorian lehtori, tietokirjailija ja lastenkirjallisuuden dosentti (Minerva

kustannus oy). Ylimartimo on Lumikuningatar satua tutkiessaan tullut siihen tulokseen, että Lumikuningatar satu on kuvaus ihmisen psyykkisestä eheytymisestä ja kasvusta (Ylimartimo 2005).

Lumikuningatar satu on lähellä tätä toiminnallista opinnäytetyötä, koska sen sisältö käsittelee samankaltaista asiaa. Lumikuningatar sadussa tapahtuu matka Lapin pimeään maahan ja se kuvastaa sellaista sielun pimeää yötä, johon jokainen voi joskus elämänsä kriisissään joutua. Satu käsittelee jollain tavalla H.C. Andersenin lapsuutta ja Andersen onkin liittänyt Lumikuningatar satuun isänsä kuoleman. Tämä tulee ilmi hänen muistelmissaan. (Ylimartimo 2005.)

Lumikuningatar satu kertoo Kai-pojasta, joka haavoittuu paholaisen peilin sirpaleesta. Kai lähtee Lumikuningattaren mukaan kauas pohjoisnavalle. Kain pelastaa hänen ystävänsä Gerda. (Ylimartimo 2005.) Lumikuningatar satu koskettaa ainakin henkilökohtaisesti ja avaa silmät pohtimaan siinä esiintyviä asioita syvällisemmin.

6 OPINNÄYTETYÖTÄ VARTEN KERÄTYT MATERIAALIT

Toiminnallisen opinnäytetyön materiaaliksi kertyi kirjoista, lehtiartikkeleista ja internetistä kerättyä tietoa. Näiden lisäksi materiaaliksi tuli yhteistyökumppanin teemahaastattelu sekä avoimia keskusteluita yhteistyökumppanin kanssa ja sähköpostiviestejä sekä puheluita eri henkilöiden kanssa. Opinnäytetyön materiaalia on myös palaverimuistio Tampereen keskussairaalan sairaalapastorin kanssa pidetystä palaverista. Tässä opinnäytetyössä ei analysoida kerättyä materiaalia, koska ei ole kerätty mitään tutkimustietoa. Kerättyä materiaalia käytetään suoraan lähteenä, koska toiminnallisessa opinnäytetyössä ei ole pakko analysoida laadullisin tutkimusmenetelmin hankittua materiaalia. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 64.) Haastattelumateriaali on kuitenkin litteroitu eli kirjoitettu puhtaaksi, koska niin haastattelusta saa enemmän (Eskola & Vastamäki 2010, 42).

6.1 Yhteistyö Pirjo Kirkkomäen kanssa

Pirjo Kirkkomäki on yksityinen perhepäivähoitaja ja koulutukseltaan kasvatustieteiden kandidaatti. Hän toimii tämän opinnäytetyön virallisena yhteistyökumppanina. Pirjo Kirkkomäki on ollut koko opinnäytetyön tekemisen ajan tukena työlle. Hän on antanut paljon vinkkejä ja neuvoja koskien opinnäytetyötä. Näitä vinkkejä ja neuvoja Kirkkomäki antoi lähes viikoittain. Tämän mahdollisti se, että oma lapsi on hoidossa hänellä ja tapasimme opinnäytetyön tekovaiheessa lähes päivittäin. Pirjo Kirkkomäelle toteutettiin myös teemahaastattelu liittyen tämän toiminnallisen opinnäytetyön aiheeseen.

Haastattelu valittiin tässä kohtaa tiedonkeruumenetelmäksi siitä syystä, että sen avulla halutaan perehtyä arkoihin ja vaikeisiin asioihin. Menetelmän valintaan vaikutti myös se, että haastattelun vastauksia voi tulkinta enemmän kuin esimerkiksi postikyselyn vastauksia. Haastattelussa on etuna se, että siinä ovat mukana ne keiden on tarkoituskin olla mukana. Eli saadaan haastatella niitä,

keitä on tarkoitustuskkin haastatella. Haastateltava on yleensä myös tavoitettavissa myöhemminkin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 194- 195.)

Haastattelun tyypiksi valikoitui teemahaastattelu, koska sen idea on hyvin yksinkertainen. Siinä kysytään se, mitä halutaan tietää. Tässä on kyseessä eräänlainen keskustelu, jossa pyritään vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavalta hänen näkökulmansa asiaan. Teemahaastattelussa haastattelun aihe-alueet ovat etukäteen suunniteltu. Menetelmässä ei kuitenkaan ole kysymyksille tarkkaa muotoa ja järjestystä. Haastattelija pitää huolen, että kaikki teema-alueet käymään haastattelussa läpi. Haastattelijalla ei ole valmiita kysymyksiä, vaan tukilista läpikäytävistä asioista. (Eskola & Vastamäki 2010, 28–29.)

Haastattelu toteutettiin maanantaina 17.10.2011. Haastatteluhetki oli rauhallinen ja hyvin antoisa. Teemahaastattelu onnistui hyvin ja vuorovaikutus toimi hyvin keskustelussa. Seuraavaksi on esitelty se, mitä teemahaastattelussa tuli ilmi.

Kirkkomäellä on omakohtaista kokemusta surevan lapsen kohtaamisesta. Hän voi kokemuksesta kertoa, että lapsen kokema suru on hyvin suuri. Kirkkomäki oli auttamassa surun kohdannutta lasta ja tämän perhettä heti kun suru-uutinen oli tullut. Kirkkomäki auttoi hoitamaan lapsia, kun perheen vanhemmat lähtivät sairaalaan saamaan kriisiapua. Kirkkomäen mielestä kriisiapua olisi pitänyt antaa koko perheelle heti eikä vain vanhemmille. Myöhemmin koko perhe sai niin sanottua jälkihoitoa. Tämä tapahtui viikonlopun mittaisissa vertaistukiryhmissä.

Kirkkomäki oli mukana kyseisen perheen surussa ja sen eri vaiheissa. Kirkkomäki oli myös lasten ja perheen tukena arkkua katsomassa. Kirkkomäki onkin sitä mieltä, että on tärkeää ottaa lapsi mukaan kaikkiin hautausta koskeviin vaiheisiin.

Kirkkomäki kiinnittää huomiota siihen, että lemmikkieläimen kuolema antaa lapselle kokemuksen siitä, mitä kuolema on ja mitä tarkoittaa läheisen hahmon poismeno. Tässä kohtaa hautajaisrituaalit ovat tärkeitä lapselle ja hänen

tulisikin saada haudata rakas lemmikkinsä. Kirkkomäki osoittaa seuraavaksi pohdinnan arvoisen asian: kaupungissa kasvavat lapset eivät kohtaa kuolemaa esimerkiksi luonnossa samalla tavalla kuin maalla asuvat. Tämä on aika varmastikin totta ja se pitäisi ottaa huomioon silloin kun lapsi kohtaa kuolemaa.

Kirkkomäki pitää tämän opinnäytetyön tuloksena syntyvää satua hyödyllisenä, koska hän kokee tärkeäksi, että lapsi saa kokemuksen siitä, että joku muukin kokee saman minkä hän. Kirkkomäki kehottaa ottamaan sadussa huomioon kaiken kasvatuksen saaneet lapset. Myös ne, jotka elävät niin sanottua pintaliitoelämää ja joidenka pitäisi pitää hyvännäköiset kulissit pystyssä, vaikka mikä olisi.

Kirkkomäki on myös lukenut tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyvän sadun ensimmäisen version. Kirkkomäki on antanut pieniä korjausehdotuksia satua ajatellen ja ne ovat ihan toteutettavissa. Luottamus Kirkkomäen mielipiteeseen on suuri, koska hänellä on kokemusta satukirjan aiheesta ja leikki-ikäisistä lapsista.

6.2 Yhteistyö Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa

Yhteistyö Pirkanmaan sairaanhoitopiirin Tampereen yliopistollisen sairaalan kanssa on toiminut pääsääntöisesti Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kautta. Pirkanmaan sairaanhoitopiiriltä on tullut kaikki sähköpostit liittyen lupien saamiseen ja palaverin järjestämiseen. Jotta yhteistyötä voisi tehdä Tampereen yliopistollisen sairaalan kanssa, täytyy siihen saada lupa Pirkanmaan sairaanhoitopiiriltä. Pirkanmaan sairaanhoitopiiri on myöntänyt tälle opinnäytetyölle luvan 3.11.2011. Tästä asiasta on asianosaisille ilmoitettu lähettämälle heille päätöspöytäkirja (Liite 2). Luvan saamisen edellytyksenä on, että Pirkanmaan sairaanhoitopiiri mainitaan opinnäytetyön yhteistyökumppanina, opetusylihoitaja antaa työlle julkistamisluvan ja opinnäytetyöstä lähetetään raportti yhteistyötahoille.

Pirkanmaan sairaanhoitopiiri järjesti palaverin, johon osallistui tämän opinnäytetyön tekijä ja sairaalapastori Taru Varpenius. Tätä ennen opinnäytetyön puitteissa oltiin yhteydessä Varpeniukseseen sähköpostitse. Sähköpostiviestillä kysyttiin neuvoja sadun tekemiseen ja Varpenius vastasi sähköpostitse viestiin 25.8.2011.

Varpeniuksen sähköpostiviestistä tuli ilmi erilaisia seikkoja, joita voisi näkyä sadussa. Tällaisia seikkoja olivat esimerkiksi sellaiset, että missä äiti on? Mitä tehdä, kun on ikävä? Lapsen kuoleman pelko. Lapsi miettii, miksi kuolema tapahtui ja kenen syy kuolema oli? Kuka pitää lapsesta nyt huolen? Mitä sitten, kun mieleen tulee se, kun olin tuhma? Äidin katsominen arkussa. Näitä eri seikkoja tulee ilmi sadussa jossakin määrin.

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin järjestämä palaveri Taru Varpeniuksen kanssa toteutui 26.10.2011. Varpeniukselta tuli todella paljon käyttökelpoisia ehdotuksia satuun. Häneltä tuli myös muuten tietoa surevan lapsen kohtaamisesta, mikä henkilökohtaisesti tuntui todella mielenkiintoiselta tärkeältä tiedolta. Näitä tietoja on käytetty tämän opinnäytetyön teoria osuudessa. Koko palaverin sisältö on palaverimuistiossa, joka on tämän opinnäytetyön liitteenä. (Liite 1).

Jatkotyöskentely Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa tapahtuu seuraavaksi niin, että valmis satukirja kuvineen toimitetaan Tampereen yliopistolliseen sairaalaan. Siellä satukirjan lukee eri asiantuntijat ennen kuin sadun julkistamisesta tai jakelusta päätetään. Jos asiantuntijat ovat sitä mieltä, että satu on käyttökelpoinen, niin se otetaan todelliseen käyttöön sairaalassa. Tämä tapahtuu opinnäytetyön jättämisen jälkeen.

6.3 Yhteistyö satujen tutkija Hilikka Ylösen kanssa

Hilikka Ylönen on satujen tutkija ja kasvatustieteiden tohtori. Ylöseltä on sähköpostitse kysytty neuvoa tämän opinnäytetyön toiminnallisena osuutena syntyvää satukirjaa varten. Ylönen on myös lukenut valmiin sadun (hän ei ole nähnyt kuvia) ja kommentoinut sitä sähköpostitse. Nämä kommentit sisältävä

sähköposti on tämän opinnäytetyön liitteenä (Liite 3), koska kommentit tuovat sadulle uskottavuutta.

Ylösen (3.7.2011) mukaan sadussa olisi hyvä näkyä se, että surusta, murheesta ja ikävästä pääsee ylitse. Ylösen muistuttaa, että 3-4-vuotiaan kyky käsittää kuvitteellisuutta on rajallinen. Tästä syystä hän ehdotti, että sadussa panostettaisiin enemmän kuviin kuin tekstiin. Tämän viestin perusteella on opinnäytetyön tuloksena syntyvän sadun kuviin kiinnitetty erityistä huomiota sekä pidetty mielessä, että sadun lopun tulee luoda lapselle tulevaisuudenuskoa.

Luettuaan sadun Ylönen mainitsi sähköpostiviestissään (7.11.2011), että tätä satua voi käyttää lähtökohtana lapsen surun käsittelemisessä. Tämä oli tärkeä seikka ja tuo opinnäytetyölle luotettavuutta. Ylösen mukaan sadun parasta antia on isän selitys äidin kuolemasta ja hautamisesta. Ylösen viestin johdosta syntyi suuri onnistumisen tunne. Ainakin hänen mukaansa tämän opinnäytetyön yksi tavoite on saavutettu: on saatu aikaan teos, joka käsittelee lapsen surua.

7 SADUN KIRJOITUS- JA KUVITUSPROSESSIN KUVAUS

Toiminnallisen opinnäytetyön työstäminen alkoi perehtymisellä satukirjan aihetta käsittelevään tietokirjallisuuteen sekä erilaisiin kuolemaa käsitteleviin satukirjoihin. Tutustuminen aiheeseen tapahtui myös aikaisemmin tehtyjen, satukirjan kirjoittamista käsittelevien opinnäytetöiden lukemisella. Alusta lähtien oli selvää, että satukirjasta tulee omanlaisensa. Tässä tietenkin on apuna se, että lapselle tarkoitettuja kirjoja kuolemasta ja surusta on aika vähän (Ylönen 2003, 133).

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena on tarkoitus syntyä lapsen surua ja äidin kuolemaa käsittelevä satu. Satu on tarkoitettu surutyövälineeksi satua lukevalle aikuiselle niin, että sadun avulla aikuinen pystyy auttamaan lasta hänen surutyössään. Aikuinen saattaa mielessään sijoittaa hänelle tärkeitä asioita satuun ja näin käsitellä niitä asioita kuvitteellisesti sadun avulla (Ylönen 2000, 28). Tämän vuoksi tämä satu saattaa auttaa myös satua lukevaa aikuista hänen omassa surutyössään.

Melkein heti satukirjan suunnittelun alussa täytyi miettiä, että tuleeko sadusta uskonnollinen. Tämä pohdinta johtuu siitä, että kuoleman selittäminen uskonnon kautta tarjoaa joillekin helpotuksen, mutta ei kaikille. Tästä syystä satuun ei tule uskonnollisia asioita, silloin satu sopii kaikille, uskonnosta riippumatta. Uskonnollisuuden pois jättäminen antaa kaikille mahdollisuuden käyttää satukirjaa surutyön välineenä. Niin kuin edellä on jo mainittu, sadun kuolemakäsitys tulee olemaan ateistisen ja fantasiaan perustuvan kuolemakäsityksen välimaastossa.

Ennen satukirjan kirjoittamista alkoi sadun päähenkilön kehittäminen. Itse satukirjan kirjoittamisen aloittaminen on mahdollisesti helpompaa, kun tietää tarkalleen minkä näköinen ja oloinen päähenkilö on. Satu lähtee näin mahdollisesti paremmin elämään omassa mielessä tarkan päähenkilön myötä.

Pohdinnassa oli seuraavaksi erilaiset tekniikat sadun kuvien piirtämiseksi. Tuntui tärkeältä miettiä kuvittamistekniikka valmiiksi, jotta kuvia pystyisi tuomaan mielikuvissa helpommin esille itselleen. Lopputulokseksi tuli, että sadun kuvat piirretään vesivärikynillä, koska niissä on tietynlaista herkkyyttä ja siksi sopivat aran aiheen käsittelyyn hyvin. Tällaiset värit tuovat myös tunteidenkirjon paremmin esiin kuin esimerkiksi tavalliset puuvärit. Kuvat ovat tarkoitus piirtää niin, että niissä ei näy räikeitä värejä vaan hentoja ja herkkiä, tunteisiin mahdollisesti vetoavia värejä.

Kuvittamistekniikan selvittyä alkoi sadun päähenkilön luominen. Päähenkilön luomisen ensimmäinen iso kysymys oli se, että minkälainen hahmo päähenkilö on. Mietinnässä oli erilaisia eläinhahmoja, keijuja ja jopa ihan olemattomia otuksia. Tarkoituksena on kuitenkin tehdä sellainen satukirja, joka sopii sekä tytölle että pojalle. Tässä kohtaa paras valinta päähenkilöksi on siis mahdollisesti sellainen hahmo, josta ei voi tunnistaa sukupuolta. Se, että sadun päähenkilö on joku hahmo eikä ihminen, johtuu siitä, että lapsi pystyy näin paremmin käsittelemään sadun sanomaa, kun satu ei tule liian lähelle lapsen todellisuutta (Ylönen 2003, 135).

Satukirjan päähenkilöksi muovaantui menninkäinen. Tämä menninkäinen kuvataan niin, että siitä ei pysty sanomaan onko se poika vai tyttö. Menninkäisen sukupuolta ei näe myöskään hänen nimestään, joka on Tähkä. Sadussakaan ei tule esille seikkoja, joista voisi sukupuolen täysin päätellä. Sadussa esiintyvät asiat tulevat olemaan sellaisia, että niitä voi pohtia sekä tyttö että poika. Päähenkilön käyttäytyminenkin sopii kummallekin sukupuolelle. Päähenkilö luodaan sellaiseksi, johon lapsen on helppo samaistua, koska on tärkeää, että sadusta löytyy sellainen henkilö, johon lapsi voi samaistua tai jonka lapsi tuntee läheiseksi (Ylönen).

Tarkkaa mietintää vaati myös sadun aikajana. Se, millaiseen vaiheeseen satu sijoittuu ja mitä kaikkea siihen kuuluu. Mietinnässä oli se, että käsitelläkö sadussa menetyksen jälkeisiä tunteja, päiviä vai jopa kuukautta. Selvää on, että suruprosessi kestää kauan, mutta tarkoituksena olisi sadun kautta käsitellä sitä arinta vaihetta lapsen surussa. Se, käsitelläkö tässä arimmassa vaiheessa

hautajaisia, ei ole vielä varmaa. Hautajaisten käsittely sadussa olisi kuitenkin aika tärkeää, koska lapsella on useasti hautajaisista paljon kysyttävää (Ylönen 2003, 132).

Lopputuloksena on, että satu käsittelee ajanjaksona yhtä vuorokautta. Tämä idea muovautui sadun kirjoittamisen myötä ihan itsestään. Sadussa ei käsitellä hautajaisia, koska satu kuvaa muutenkin jo paljon kysymyksiä herättäviä asioita ja kirjoittajan henkilökohtainen mielipide on, että hautajaisista pelkästään saisi kirjoitettua oman satunsa. Yhteen satuun ei voi sisällyttää kaikkea.

7.1 Sadun kirjoittaminen

Satukirjan sisältö lähti pikku hiljaa elämään omassa mielikuvituksessa. Tuntui tärkeältä miettiä kuolemaan liittyviä asioita lapsen näkökulmasta. Yritys oli ajatella sellaisia asioita, joihin lapset kiinnittävät huomiota. Henkilökohtaisen pohdinnan myötä tulokseksi tuli, että lapset kiinnittävät huomiota aika varmasti arkisiin seikkoihin. Opinnäytetyönä valmistuva satu käsittelee äidin kuolemaa, niin on mahdollista, että tässä tilanteessa lasta huolettaa sellaiset asiat, kuten esimerkiksi kuka lukee nyt iltasadun tai sitoo kengän nauhat. Tietenkin lapsi myös miettii sitä, minne äiti on nyt mennyt ja pärjääkö äiti yksin siellä missä hän on. Ja tietenkin, onko äidillä ikävä lastansa. Lapsen maailma on surun sattua kohdalle täynnä kysymyksiä, joihin aikuisten voi olla vaikeata vastata. Lapsi tarvitsee kuitenkin avoimia ja rehellisiä vastauksia kuolemasta. Asiat on kerrottava lapsen ehdoilla mutta silti todenmukaisesti. (Ylikarjula 2008, 37, 39.) Kaikkia näitä seikkoja on tarkoitus tuoda sadussa esille.

Satukirjan kirjoittamisen aloittaminen tapahtui pienen mieleen tulevan idean siivittämänä. Tämä idea lähti elämään siitä, kun päähenkilö oli tullut selväksi. Kirjoittaminen tapahtui pienissä osissa vähän kerrallaan. Ensimmäiset kappaleet satuun tuli kirjoitettua jo ihan opinnäytetyön tekemisen alussa. Sen jälkeen satu jäi joksikin aikaa hautumaan mieleen, kunnes siihen palasi uudelleen. Aina kun kirjoittamiseen palattiin, aikaisemmin kirjoitettu luettiin ja sitä tarvittaessa muutettiin, jonka jälkeen satua pääsi kirjoittamaan lisää.

Satukirjan kirjoittamisen alkuvaiheessa aiheen rankkuus iski melkein pä vasten kasvoja. Tuli itku ja ahdistus. Se kuitenkin auttoi jollakin tapaa kirjoittamisen jatkamista. Ehkä siitä tuli lisää halua luoda sellainen satu, joka voisi auttaa lasta hänen kohdatessaan elämänsä rankin asia. Ahdistumisen tunne vaikutti myös siihen, miten aihetta ajattelee ammatillisessa mielessä. Omassa elämässä ei ole tarvinnut kohdata näin rankkaa asiaa, mutta silti aihe järkyttää. Tämän aiheen käsitteleminen mahdollisti sen, että tulevaisuudessa surua kohdanneen perheen auttaminen työnä voisi onnistua. Siihen löytyisi myös henkilökohtaista innostusta.

Alkuvaiheissa huomio kohdistui myös sadun rakenteeseen. Sadun rakenteen osia ovat ongelma, oppiminen, kriisi ja muutos. Näitä rakenteellisia seikkoja seuraten satu lähtee liikkeelle siitä, että lapsen suru on tuore eli äiti on menetetty ihan pienen ajan sisällä. Äidin kuolema sisältää siis ensimmäisen rakenteellisen seikan eli sadun ongelman (Ylönen 2000, 12).

Sadun rakenteen toinen vaihe on oppia omista ja muiden kokemuksista (Ylönen 2000, 12). Tämä tapahtuu niin, että sadussa Tähkä alkaa ymmärtää muidenkin surun ja hyväksyy omansa. Hän antaa isälleen luvan olla surullinen ja tahtoo auttaa isää samaan tapaan kuin isä auttaa häntä hänen surussaan. Isän reagointi äidin kuolemaan ei haittaa Tähkän elämää, koska Tähkä saa tukea myös isän siskolta. Satuun luotiin kolmaskin henkilö, koska sairaalapastori Varpenius (26.10.2011) oli sitä mieltä, että sadussa on hyvä näkyä joku kolmas osapuoli, joka auttaa perhettä sen surussa.

Kolmas vaihe sadun rakenteessa on kriisi (Ylönen 2000, 12). Tätä kuvastaa sadussa Tähkän ylitsepäsemätön ikävän tunne, joka johtaa karkaamiseen kotoa. Tähkä yrittää löytää äidin, koska hänellä on niin kova ikävä äitiä. Tämä kertoo sadussa sitä, kuinka lapsen on vaikeaa ymmärtää kuoleman lopullisuutta ja hän saattaa uskoa, että kuollut herää vielä henkiin niin kuin unesta herätään (Wright & Oliver 1998, 87). Tai sitten lapsi ei edes aluksi ymmärrä, mitä kuolema on.

Neljäs vaihe sadun rakenteessa on muutos (Ylönen 2000, 13). Sadussa Tähkä hätäntyy karattuaan, koska ei löydäkään äitiään ja isäkin on hukassa. Kun isä löytää Tähkän, Tähkä on niin helpottunut, että ymmärtää kuinka suuren turvan isä hänelle tuo. Hän kokee, että vaikka äiti on poissa, niin isä pystyy silti pitämään hänestä hyvää huolta ja isän kanssa hän on turvassa. Tähkä tuntee isän rakkauden häntä kohtaan ja uskoo selviävänsä eteenpäin. Surua käsittelevän sadun tulee olla lopussa lohduttava ja onnellinen ja tällaiseksi tämän sadun loppu on luotu. (Ylönen.)

Kriisin vaiheet näkyvät myös sadussa. Kriisin sopeutumisprosessin vaiheita ovat Sökkivaihe, reaktiovaihe, Työstämis- ja käsittelyvaihe sekä uudelleensuuntautumisen vaihe (Suomen Punainen Risti 2010). Tähkä on sökkivaiheessa sadun alussa. Tästä kertoo se, kuinka Tähkän mielessä myllertää kovasti ja hän ei ole vielä hyväksynyt äidin kuolemaa. Reaktiovaiheesta kertoo Tähkän karkaamispäätös. Työstämis- ja käsittelyvaiheen Tähkä käy läpi karkumatkallaan. Uudelleensuuntautumisen vaihe näkyy sadussa siinä, kuinka isä ja Tähkä pystyvät yhdessä suunnittelemaan tulevaa.

Tässä sadussa äidin kuoleman voi määritellä lapsen kriisiksi, koska kokemuksena lapsen kriisiä voi kuvailla niin, että ongelma on liian vaikea lapsen käsiteltäväksi ja kestettäväksi. Lapsi voi tällöin käyttäytyä ahdistuneesti, tulemalla surulliseksi tai vihaiseksi. Kriisitapahtuman jälkeen kriisiin liittyvät ajatukset ja tunteet voivat pyöriä mielessä ja lapsen voi olla vaikea esimerkiksi saada unta. Lapsen mieli jää monesti hautomaan tapahtunutta ja lapsen on hankalaa myöntää, että tapahtunut oikeasti totta. Aika mahdollistaa lapsellekin etäisyyden saamisen kriisitapahtumaan. (Pojula 2008, 36.)

Tämän opinnäytetyön tuloksena syntyneessä sadussa edellä olevat seikat tulevat selkeästi esille. Sadun alussa Tähkä miettii monia äidin kuolemaan liittyviä asioita. Tämä vaikuttaa myös siihen, ettei Tähkä pysty nukahtamaan, vaan haluaa mennä isän viereen. Äidin etsiminen kertoo myös siitä, että Tähkä ei halua uskoa äidin kuolleen. Sadun lopussa Tähkä saa isän puheista tulevaisuuden uskoa siihen, että he kyllä selviävät.

Sadun kirjoittaminen tapahtui siellä, missä into sen kirjoittamiseen syttyi. Eli missä milloinkin. Kirjoittaminen tapahtui omassa kodissa, työpaikalla rauhallisena ajankohtana ja mielessä melkein aina autolla ajaessa. Heti kun auton sai parkkiin, niin piti laittaa ylös se, mitä mieleen oli matkan aikana tullut.

Satukirja valmistui vauhdilla, kun siihen pääsi paneutumaan kunnolla. Kun satukirja oli valmis, sen lukivat ja sitä kommentoivat tämän opinnäytetyön yhteistyökumppani Pirjo Kirkkomäki, sairaalapastori Taru Varpenius ja satujen tutkija Hilikka Ylönen. Tämä siitä syystä, että on hyvä saada monta näkökulmaa ja parannusehdotusta sadulle, jotta sadusta tulee mahdollisimman hyvä. Asiantuntijoiden kommentit luovat myös merkittävästi uskottavuutta sadulle ja sen kautta koko opinnäytetyölle.

Tämän opinnäytetyön yhteistyökumppani ja Tampereen yliopistollisen sairaalan sairaalapastori Taru Varpenius lukivat valmiin satukirjan ja heiltä tuli satuun muutama hyvinkin oivallinen muutosehdotus. Ehdotukset liittyivät kuitenkin aika pieniin asioihin, eivätkä ne muuttaneet sadun rakennetta. Satua korjailtiin ehdotusten osalta.

Edellä mainittujen korjailujen jälkeen satu lähetettiin satujen tutkija Hilikka Ylöselle sähköpostitse. Ylöselä tuli huomion arvoisia kommentteja ja ne kommentit muuttivat satua hieman. Ylösen (7.11.2011) mukaan kirjoitettu satu ei ole hänen määritelmänsä mukaan satu, koska siinä ei ole tarpeeksi sadun elementtejä. Hänen mukaansa se on ennemminkin kertomus, joka käsittelee äidin kuoleman kohtaamista.

Ylösen kommentista johtuen satuun lisättiin enemmän sadun elementtejä. Sadun elementtejä kuvataan myös sadun kuvissa, joita Ylönen ei ole nähnyt, joten satuun tehdyt muutokset eivät ole hirveän suuria. Näiden muutosten jälkeen satu on valmis.

7.2 Sadun kuvittaminen

Aiemmin on ollut jo mietinnässä se miten satukirja kuvitetaan. Päähenkilöstä on tehty luonnoksia, mutta muuten kuvien luominen on alkamassa vasta tässä kohtaa sadun rakenteen ja juonen selkiytyttyä. Satua on kirjoitettu valmiiksi ja nyt alkaa olla aika täydentää sitä kuvien avulla. Alussa ajatuksena oli, että satua on helpompi kirjoittaa niin, että kuvia olisi jo jonkin verran valmiina. Tämä osoittautui huonoksi vaihtoehdoksi ja kuvat alkoivatkin syntyä valmiin tekstin avulla. Tuli myös selväksi, kuinka kuvia olisi hankalaa luoda keskeneräiseen tekstiin senkin takia, että jos teksti vielä muuttuu, niin sehän muuttaa myös kuvaa.

Kuvat kertovat yleensä enemmän kuin teksti, jolloin annetaan kuvasta niin sanotut perusoletukset: minkä näköinen päähenkilö on, millaisessa ympäristössä hän seikkailee ynnä muuta. Kuvan avulla on mahdollista näyttää myös sellaisia asioita, joita tekstistä ei tule ilmi eli voidaan käyttää opastavaa kuvitusta. Kuva voi näyttää esimerkiksi sen, miltä huoneen esineet näyttävät ja missä ne huoneessa ovat. (Hatva 1997, 38.) Kuvat auttavat jäsentämään tekstiä ja hyvän kuvakirjan kuvien pitää olla yhteydessä kuvakirjan tekstin, juonen, tunnelman ja aiheen kanssa. (Laukka 1997, 69).

Tässä sadussa kuvat kertovat yhtä paljon tekstin kanssa. Kuvissa näkyy se, minkä näköisiä henkilöitä sadussa on, mutta henkilöiden ulkonäköpiireiteitä ei kuvata tekstissä. Vastapainoksi tälle on se, että kun teksti kertoo henkilön itkevän, kyyneleet kyllä näkyvät kuvassa. Sadun kuvissa näkyy se, miltä huoneet ja huonekalut näyttävät ja miltä ympäristössä näyttää. Nämä kuvaukset luovat sadun tuntua, koska esimerkiksi mittasuhteet tulevat hyvin esille. Tämän huomaa siitä, että kukat ja heinät isompia kuin sadun henkilöt. Tekstin ja kuvien suhde on lopputuloksena samanarvoinen. Kuvat kertovat sadun tunnelmasta kuvaamalla suoraan tekstissä kerrottua ja tuomalla esiin tunnelman värin. Esimerkiksi vihreän värin, joka rauhoittaa (Hintsanen 2000).

Sisko Ylimartimo on tutkinut satujen kuvitusta ja hänen mukaansa väri, sommittelu ja kuvasto ovat ne seikat, jotka tuovat ilmi sadun läsnäolon. Näillä

sadun lukijalle kerrotaan, että ei olla enää todellisessa maailmassa, vaan on siirrytty kuvitteelliseen maailmaan. Kuvista esiin tulevista yksityiskohdista huomaa, että ne eivät liity oikeaan maailmaan vaan satuun. Tämän huomaa esimerkiksi mittasuhteista, näennäisesti ristiriitaisten asioiden yhdistelystä ja ei-luonnollisista väreistä. (Ylönen 2003, 134.) Yllä mainitut asiat vaikuttivat satukirjan kuvitukseen ja sen värimaailmaan.

Tarkoituksena on kiinnittää huomiota paljon väreihin ja niiden merkityksiin. Tämä on tärkeää, koska väreihin liittyy erilaisia psykologisia mielleyhtymiä. Värit on mahdollistaa yhdistää myös mielentiloihin. (Verner-Bonds 1999, 12.) Tämä tukee tavoitetta tehdä kuvien värimaailmasta sellainen, josta on hyötyä lapselle. Tarkoituksena onkin, että kuviin luodaan rauhallinen ja maltillinen tunnelma. Kuvat eivät sisällä liian kirkkaita värejä, jotta lapsi pystyy työstämään niitä paremmin. Kuvien värien pitää tukea tekstiä ja sen rankkaa aihetta.

Väreillä on eri vaikutuksia tunnetiloihin. Värien voimaan pitäisi kiinnittää enemmän huomiota ihan arkielämässäkin. Oman huoneen sisustaminen tietyllä värillä vaikuttaa omaan oloon ihan samalla tavalla, kun kuvan värimaailma vaikuttaa kuvan tulkintaan. Väreistä löytyy myös paljon yhdenmukaista tietoa. Värimaailma on tämän opinnäytetyön kirjoittajan mielestä tärkeä sadussa, koska sen aihe on niin raskas. Tästä syystä värimaailman kanssa pitää olla myös varovainen.

Sadun yleismaailma tulee olemaan väriltään vihreä, jo johtuen siitä, että se kertoo menninkäisistä, jotka asuvat metsässä. Vihreä väri on tärkeä myös siksi, että se on rauhoittava väri ja vihreä myös rentouttaa. Vihreällä värillä hoidetaan kipua ja huolia sekä sen on todettu helpottavan henkistä väsymystä (Hintsanen 2000.) Vihreä väri auttaa myös silloin, kun on elämässä kohdannut jonkun järkyttävän asian (Verner-Bonds 1999, 23). Koska vihreä on luonnon oma väri, niin sen sanotaan olevan sopusointuinen ja se on värinä sellainen, joka lataa meitä löytämään oman sisäisen itsemme. Vihreän kerrotaan lisäävän myös harmoniaa. Luonnonvihreydellä on koko meidän olemustamme tasapainottava vaikutus ja sen vuoksi se sopii hyvin satuun. (Borg.)

Toinen tärkeä väri sadussa tulee olemaan laventelin sininen/vaalea violetti, koska sen on todettu lohduttavan surevaa. Tällainen hengeä väri on hyvä valinta muutenkin, koska se ei räisky liikaa. Vaalea violetti on sopiva väri satuun myös siksi, että sillä on helpottavia vaikutuksia surun yli pääsemiseen. (Borg.) Vaalean keltainen väri tulee näkymään myös sadun kuvituksen värimaailmassa, koska sen sanotaan olevan rauhoittava väri (Hintsanen 2000).

Sadussa käytetään myös muita värejä, mutta yllämainitut tulevat olemaan niitä hallitsevia. Uskon, että huomion kiinnittäminen väreihin on kannattavaa. Tämä siksi, että kuvien merkitys satukirjassa on suuri ja jos niiden värimaailma riitelee tekstin kanssa, niin kukaan ei saa sadusta lohtua, eikä siitä ole silloin kenellekään hyötyä.

Sadun kuvat on piirretty niin, että ne ovat hyvin yksinkertaisia eikä niissä näy paljoa yksityiskohtia. Tästä kertoo esimerkiksi se, että Tähtäin makuuhuonetta kuvaavassa kuvassa ei näy muuta kuin Tähtäin sängyssään ja ikkunasta näkyvät tähdet ja kuu. Yksinkertaisuuden kuvissa näkee myös siinä, että kuvien taustat ovat hyvin pelkistettyjä. Monessa kuvassa kuvan taustalle on valittu vain jokin tunnelmaan sopiva väri.

Kuvat tulevat olemaan satukirjassa niin, että jokaisella tekstisivulla on myös kuva. Eli Kuva ja tekstisivut ovat sadussa vuorotellen. Kuvalla ja tekstillä on tällöin samansuuruinen asema ja näin ollen voidaan puhua kuvakirjasta (Ylönen 2000, 46). Hyvä kuvakirja on sellainen, jota lukiessa lukijalle herää siitä kysymyksiä ja ajatuksia (Suojala 2002, 123). Satua kirjoitettaessa on pyritty kysymyksien ja ajatuksien herättelyyn niin, että lapsi voi työstää esiin tulleita asioita yhdessä satua lukevan aikuisen kanssa.

Sadun kannessa ei ole kuvaa. Tämä perustuu henkilökohtaiseen valintaan. Satukirjan tekijä pyrkii kannen avulla vaikuttamaan niin, että se houkuttelisi rauhallisuudellaan lukemaan satua. Kannen väriksi tulee vaalea violetti, koska se tuntuu kirjoittajasta parhaalta vaihtoehdolta ja on jo aikaisemmin mainittu, että vaalea violetti lohduttaa surevaa. Mika Launiksen (2001, 61) mukaan

kansikuva synnyttää tarinaan ilmapiirin ja siihen tuolla kyseisellä värivalinnalla juuri pyritään.

Kuvien valmistuttua niistä otettiin kopioita, jotta jokaiselle opinnäytetyötä lukevalle henkilölle saataisiin kuvat. Tässä vaiheessa tuli ilmi, kuinka huono valinta tavallinen paperi on vesivärikynillä piirtämiseen. Kuvat olisi pitänyt piirtää oikealle vesiväripaperille, koska tavallinen paperi meni kupruille, kun se kostui. Tämän seikan huomioiminen ihan opinnäytetyön tekemisen loppuvaiheessa johti siihen, että kuvia ei lähdetä piirtämään uudelleen ainakaan tässä kohtaa. Kuvat ovat mahdollista piirtää paremmalle paperille myöhemmin, esimerkiksi ennen kuin satu menee oikeasti painoon. Vesivärikynät itsessään olivat hyvä valinta kuvien piirtämiseen. Piirtäminen niiden avulla oli helppoa ja lopputulos miellytti.

Satukirja painetaan lopulta oikeaksi kirjaksi. Tämä asian osalta on oltu yhteydessä pariin painotuotteita tekevään yritykseen. Heiltä ei ole tullut vielä vastausta. Satukirjan painaminen oikeaksi kirjaksi kuuluukin opinnäytetyön jatkokyöskentelyyn. Yhteistyö Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kanssa mahdollistaa ehkä sen, että satukirjaa painetaan Tampereen yliopistollisen sairaalan käyttöön. Vaikka tätä ei tapahtuisi, niin painaminen tapahtuu omaan käyttöön joka tapauksessa.

Tämän opinnäytetyön tuloksena syntynyt tuotos on omasta mielestä aika hyvä. Työn alussa ei ollut ihan varmaa, riittääkö taito tämän sadun tekemiseen, mutta lopputulos kumoaa tuon riittämättömyyden tunteen. Sadun sisältö mukailee aika tarkasti teoriaa, koska sillä tavalla esiin tulee teoreettisesti oikeat seikat. Kuvien luomisessakin teoriatieto on ollut päällimmäisenä mielessä. Sadun auttavaa vaikutusta oikeassa elämässä ei ole voitu testata, koska kyseessä on niin arka aihe. Asiantuntijoiden mukaan satu kuitenkin on hyvä ja auttaa lasta käsittelemään suruaan.

8 POHDINTA

Toiminnallisen opinnäytetyön tekeminen on ollut haastava kokemus. Kokemus on ollut kuitenkin monella tapaa myös kasvattavaa. Tämän opinnäytetyön aiheeseen syventyminen on ollut antoisaa. Saduista, kuolemasta ja lapsen surusta on löytynyt paljon tietoa. Tämä tieto on ollut hyvin opettavaista ja se on tullut ihan todelliseen käyttöön opinnäytetyön työstämisen aikana. Opinnäytetyön aihe pysyi koko ajan samana ja kiinnostus aiheeseen vain lisääntyi työn edetessä.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteet täyttyivät ainakin osittain. Satukirja on valmis ja asiantuntijalausunnan mukaan satua voi käyttää lapsen surua käsiteltäessä, joten siihen tavoitteeseen päästiin tässä opinnäytetyössä. Se, auttaako opinnäytetyön tuloksena syntynyt satukirja oikeasti jotakin lasta ja saako lapsi sadusta oikeasti helpotusta suruunsa, ei ole vielä varmaa. Tämä johtuu siitä, että satukirja ei ole päässyt vielä todelliseen käyttöön. Tavoitteena oli myös kuvata sadun kirjoittamis- ja kuvitusprosessi tarkasti ja elävästi. Tämän tavoitteen saavuttaminen osoittautua aika haasteelliseksi mutta lopputulos on ihan hyvä. Haasteena prosessikuvauksessa oli kuvauksen tekeminen niin, että siinä on näkyvissä kaikki tehdyt ratkaisut. Viimeisenä tavoitteena tässä työssä oli perehtyä surevan lapsen kohtaamiseen. Tämä tavoite tuli kyllä saavutetuksi mutta toiveena olisi ollut syvempikin perehtyminen aiheeseen. Surevan lapsen kohtaaminen tapahtui myös ihan oikeassa elämässä, joten opitusta oli oikeaa hyötyä.

Saduista ja sadun kirjoittamisesta löytyi hyvin paljon tietoa. Tietoa oli itse asiassa niin paljon, että sitä joutui hieman karsimaan. Perehtyminen sadun maailmaan on antanut valmiuksia siihen, että nyt tietää, kuinka paljon sadulla voi oikeasti olla annettavaa niin lapselle kuin aikuisellekin. Tämä opinnäytetyö on auttanut pääsemään siihen tulokseen, että aikuistenkin on ihan terveellistä lukea joskus satua, vaikka sitten vain ihan itselleen. Satu voi auttaa lasta niin paljon hänen elämässään, niin miksei se tekisi sitä myös aikuiselle.

Satua kirjoitettaessa on pyritty siihen, että se näkee jokaisen yksilönä. Jokaisen kokema suru on erilainen ja jokainen työstää surunsa omalla tavallaan. Tämä satu antaa vain yhdenlaisen mahdollisuuden surun käsittelemiseen. Tämä seikka on hyväksytty jo ihan työn alkuvaiheissa. Ei voi olettaa, että yksi satu sopisi kaikille. Ei kaikki lapset edes halua, että heille luetaan satuja. Mutta ne lapset, jotka ottavat tämän sadun omakseen, saavat siitä toivottavasti apua heidän elämänsä rankimpana aikana.

Äidin kuolemaa koskevan satukirjan valmistuminen oli hyvin opettavainen kokemus. Kirjoitusprosessin edetessä tuli esiin tunteita, jotka eivät olleet odotettuja. Vaikka aiheesta ei ole kokemusta, niin menettämisen tuska välittyi silti omaan itseen. Ja vielä sitä lisää se, kun ajattelee asian lapsen näkökulmasta. Jos itselle tulee äidin kuolemaa miettiessä epätoivoinen ja ahdistunut olo, niin mitä kaikkea paljon suurempaa mahtaa lapsi tuntea. Lapselle tunteiden pukeminen sanoiksi tai niiden ymmärtäminen ei välttämättä ole niin helppoa. Jo aikuiselle surutyön läpikäynti on vaikeaa, niin silloin se on myös lapselle sitä, todennäköisesti vaan paljon suuremmassa mittakaavassa.

Miten lapsi ymmärtää kuoleman? Tähän aihealueeseen syventyminen tapahtui tarmokkaasti. Henkilökohtainen kiinnostus oli suuri, koska elämään kuuluu pieni lapsi, joka on alkanut kyselemään kuolemaan liittyviä kysymyksiä. Tieto kuolemasta ja siitä, kuinka lapsi sen ymmärtää, auttoi käsittelemään aihetta lapsen kanssa. Jotkut asiat, esimerkiksi se, että lapsen veisi katsomaan vainajaa, mietityttää. Tämäkin on varmasti niitä asioita, jotka tarvitsee miettiä lapsikohtaisesti. Ajatus on varmaan pelottava tai ahdistava siksi, että sitä miettii aikuisen tavalla. Lapsen tapa ajatella on ihan erilainen. Voi kunpa voisi, joskus päästä pikkuisiksi hetkiksi ajattelemaan niin kuin lapsi, niin ymmärtäisi varmasti asioita paljon paremmin.

Se, miten lapsi käsittelee läheisen kuolemaa tuli yllättäen ihan oikeaan pohdintaan lähipiirissä tapahtuneen äkillisen kuolintapauksen johdosta. Havaittavissa oli selkeät kriisin merkit. Opinnäytetyön aihealueeseen perehtymisen ansiosta neuvojen antaminen lapsen vanhemmalle onnistui. Tästä tuli näkyviin henkilökohtainen ammatillisen kasvu. Vielä opintojen

alkuvaiheissa apua ei olisi pystynyt eikä uskaltanutkaan antaa, mutta nyt se sujui aika hyvin. Yllättävää oli jollakin tapaa se, kuinka opiskeltu tieto tuli hetkessä mieleen ja sitä pystyi heti soveltamaan käytäntöön, vaikka oma mieli teki myös surutyötä.

Ammatillista kasvua on työn edetessä tapahtunut huimasti. Sen on huomannut siitä, kuinka asioita pohtii aivan eri tavalla kuin ennen. Ennen asioihin saattoi löytää vain yhden ratkaisun mutta nykyään ratkaisuvaihtoehtoja löytää enemmän ja niitäkin pystyy soveltamaan niin, että ne sopivat useammalle. Ammatillinen kasvu on nostanut myös itseluottamusta. Tähän mennessä on tietoa asioista kertynyt jo aika paljon ja kasvanut itsetunto auttaa käyttämään tätä tietoa hyväksi.

Perehtyminen tämän opinnäytetyön aiheeseen on syventänyt osaamista sosionomina. Taito käsitellä tässä työssä sosiaalialan ammattieettisiä periaatteita on tullut esille siinä, kun arasta aiheesta saatua tietoa on soveltanut käytäntöön. Sosionomille tärkeitä vuorovaikutustaitoja on päästy harjoittelemaan tämän työn puitteissa ja ne ovat omalta osaltaan luoneet itseluottamusta. Uskon, että opinnäytetyön myötä myös niin sanottu hiljainen tieto on kasvanut. Hiljainen tieto liittyy siihen, kuinka henkilö osaa soveltaa oppimaansa sosiaalisessa ympäristössä. Hiljainen tieto on yksilöllisiin kokemuksiin perustuvaa asioiden käsittämistä ja tulkitsemista. Tällainen tieto on usein henkilölle itselleen tiedostamatonta. (Mäkinen ym. 2009, 17.)

Monet asiat liittyen opinnäytetyön aihealueeseen herätti miettimään niitä tarkemmin. Esimerkiksi lapsen hautajaisiin vienti harjoitusmielessä oli syvän pohdiskelun alla. Jollakin tavalla lasta yrittää ehkä suojella sillä, ettei ota lasta mukaan hautajaisiin. Lapsi ei kuitenkaan välttämättä ajattele hautajaisien ahdistavuutta samalla tavalla kuin aikuinen ja jos näin on, ei hautajaiset välttämättä ole lapselle yhtä raskas kokemus kuin aikuiselle. Lapselle saattaa kyllä herätä kysymyksiä tilanteesta ja näihin kysymyksiin aikuisen olisi hyvä vastata.

Henkilökohtaiseen kokemukseen vedoten voisi todeta, että jos lapsi kasvaa turvallisissa ja huomioon ottavissa oloissa, ei hautajaisiin menosta koidu mitään haittaa. Kokemus omassa lapsuudessa koetuista hautajaisista on ihan myönteinen. Koettuja hautajaisia on monia, jotkut läheisien ja jotkut hieman vähemmän läheisien ja niistä ei ole jäänyt millään lailla ahdistavien muistoja.

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tuloksena syntyi lapsen surua ja äidin kuolemaa käsittelevä satukirja. Kokonaisuudessaan tämän opinnäytetyön työstäminen on ollut suuri matka, jonka varrella on tapahtunut paljon oivalluksia. Opinnäytetyön aiheen valinta on ollut ihan oikea ja sitä ei ole kyseenalaistettu missään vaiheessa. Tämän työn loppuun saattaminen on ollut henkilökohtainen voitto siinä mielessä, että en ollut ihan varma siitä pystynkö siihen siinä mittakaavassa kuin toivoin. Toivomus täyttyi ja lopputulos on omasta mielestä ihan hyvä.

LÄHTEET

- Bettelheim, B. 1998. Satujen lumous. 6. painos. Juva: WSOY – Kirjapainoyksikkö.
- Borg, M. Värit ovat voimaa. viitattu 22.9.2011 <http://www.namaste.fi/artikkelit/varit+ovat+voimaa/>
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) 2010. Ikkunoitattutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- Etelä-Pohjanmaan lapset, nuoret ja lapsiperheet-kehittämishanke 2011. Taaperon kehitys & leikki-ikäisen kehitys. viitattu 7.10.2011
http://talli.poutapilvi.fi/p4_epshp/kersanet/kasvu_ja_kehitys/taaperoika/kehitys
http://talli.poutapilvi.fi/p4_epshp/kersanet/kasvu_ja_kehitys/leikki-ika/kehitys
- Haapaniemi-Maula, R. 1997. Satu lapsen kasvattajana. Teoksessa Jokipaltio, J. (toim.) 1997. Sadun voimat 1. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hatva, A. 1997. Satu ja sen kuvat. Teoksessa Jokipaltio, J. (toim.) 1997. Sadun voimat 2. Polunpäitä sadun maailmaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Heikkilä-Halttunen, P. 2010. Minttu, Jason ja Peikonhäntä. Lasten kuvakirjoja kipeistä aiheista. Vantaa: Hansaprint.
- Heinimaa, E. 2001. Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. (toim.) 2001. Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käytäntöön. Hämeenlinna: Karisto Oy.
- Hintsanen, P. 2000. Väriterapia ja värien parantava voima. viitattu 22.9.2011
<http://www.coloria.net/kulttuurit/terapia.htm>
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. 10., osin uudistettu laitos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Jarasto, P. & Sinervo, N. 1997. Elämää varten. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Karling, M.; Ojanen, T.; Sivén, T.; Vihunen, R. & Vilén, M. 2009. Lapen aika. 12. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Kaskinen, A-M. 2003. Kerro minulle taivaasta - kun kuolema koskettaa. Helsinki: Kirjapaja.
- Keith, K.L. 2011. Grief and children. viitattu 23.10.2011
<http://childparenting.about.com/cs/emotionalhealth/a/childgrief.htm>
- Laukka, M. 1997. Kuvakirja on kaveri, silta, matka tai sukellus tuntemattomaan. Teoksessa Jokipaltio, J. (toim.) 1997. Sadun voimat 1. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Launis, M. 2001. Kuvituksentutkimus, taiteen funktio ja identiteetti. Teoksessa Rättyä, K. & Raussi, R. (toim.) 2001. Tutkiva katse kuvakirjaan. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Luoto, T. & Luoto, S. 2001. Satu ja tarina elää päiväkodissa. Teoksessa Suojala, M. & Karjalainen, M. (toim.) 2001. Avaa lastenkirja. Johdatus lastenkirjallisuuden lajeihin ja käytäntöön. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Lyness, D. 2009. Helping your child deal with death. viitattu 21.10.2011
<http://kidshealth.org/parent/positive/talk/death.html#>

Mannerheimin lastensuojeluliitto vanhempainnetti. 3-4-vuotias. viitattu 6.10.2011
http://www.mll.fi/vanhempainnetti/tietokulma/kasvu_ja_kehitys/3_4-vuotias/

Mattila, K-P. 2011. Lapsen vahvistava kohtaaminen. Juva: Boowell Oy.

Minerva Kustannus Oy. Sisko Ylimartimo. viitattu 16.10.2011
<http://www.minervakustannus.fi/kirjailijat/index.php?selaa=t&kirjailija=276>

Mäki, S. & Arvola, P. (toim.) 2009. Satu kantaa lasta; Opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 1. 1. painos. Porvoo: WS Boowell Oy.

Mäkinen, P.; Raatikainen, E.; Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. 1. painos. Helsinki: WSOYpro Oy

Nurmi, J-E.; Ahonen, T.; Lyytinen, H.; Lyytinen, P.; Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2008. Ihmisen psykologinen kehitys. 1.-3. painos. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

Octopus Publishing Group Ltd. 2006. Vauvasta leikki-ikäiseksi; Kysymyksiä ja vastauksia lastenhoidosta. Suom. Paajanen, A. Gummerus Kustannus Oy.

Palosaari, E. 2008. Lupa särkyä – Kriisistä elämään. 2. painos. Helsinki: Edita Prima Oy.

Peltokangas, L. 2011. Lastenkirjojen idyllissä ei esiinny työttömiä tai köyhiä. viitattu 23.10.2011
http://yle.fi/uutiset/kulttuuri/2011/01/lastenkirjojen_idyllissa_ei_esiinny_tyottomia_tai_koyhia_22_93493.html

Pojjula, S. 2008. Lapsi ja kriisi – Selviytymisen tukeminen. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pojjula, S. 2002. Surutyö. 2. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Rasinkangas, A. 2007. Tämänhetkisyudet (presents moments) Daniel Sternin näkökulmana psykoterapiaprosessissa. Psykoterapia 26 (3). 159–175.

Suojala, M. 2002. Portti kirjallisuuteen –kuvakirjat varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Bengtsson, N. & Loivamaa, I. (toim.) 2002. Kuvituksen monet muodot. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.

Suomen Mielenterveys seura ry 2009. Traumaattisen kriisin vaiheet. viitattu 9.10.2011
https://www.tukinet.net/aineisto/aineisto_tiedot.tmp?id=621

Suomen Punainen Risti 2010. Äkillisen kriisin vaiheet. Psykkinen ensiapu. viitattu 9.10.2011
http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=onn00128&p_teos=onn&p_selaus=

Tanskanen, L. 2011. Kirja lievittää pahaa oloa. Lapsen maailma 3. 56–58.

Verner-Bonds, L. 1999. Väriterapia. Henkiseen tasapainoon ja terveyteen värien avulla. Suom. Punnonen, S. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Varpenius, T. 2011. Palaverimuistio 26.10.2011.

Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Wright, N. & Oliver, G. 1998. Lapsen tunteet. Tampere: Kirjatoimi.

Ylikarjula, S. 2008. Kuolema on. Helsinki: Karisto Oy Kirjapaino.

Ylimartimo, S. 2005. Satu Lumikuningattaresta elämän avaimena ja kuvittajien tulkitsemana. Kuvittaja 1-2. 18–21. Saatavissa myös http://www.kuvittajat.fi/media/materiaali_lehti/kuvittaja2005_1-2.pdf

Ylönen, H. 2003. Kuljettiin siniseen puutarhaan - satu ja todellisuus lastenkirjoissa. Teoksessa Erkkilä, J.; Holmberg, T.; Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ylönen, H. 2000. Loihditut linnut. Satujen merkitys lapselle. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Ylönen, H. Saduista lapsen elämässä. viitattu 4.10.2011 <http://www.kolumbus.fi/hilkka.ylonen/sadut.html>

Ylönen, H. 2007. Satulaivan matkassa – sadut lapsen apuna vanhempien erotessa. Porvoo: Kirjapaino Uusimaa.

Ylönen, H. 1998. Taikahattu ja hopeakengät sadun maailmaa. Jyväskylä: University Printing House ja ER-Paino Ky.

Palaverimuistio 26.10.2011

Paikka: Tampereen Yliopistollinen sairaala

Läsnä: Sairaalapastori Taru Varpenius ja sosionomiopiskelija Suvi Rupponen

Aihe: Suvi Rupposen toiminnallinen opinnäytetyö, jonka aiheena on satukirjan tekeminen surevalle lapselle.

Sadusta

- Aluksi Varnenius luki sadun, jotta voisi sitten kommentoida sitä
- Varpenius osoitti joitakin muutosehdotuksia satuun.
  - o Isän hahmo ehkä liian vahva, myös isällä on ikävä.
  - o Satuun näkyväksi muitakin ihmisiä, jotka lohduttavat isää ja lasta.
  - o Esille sadussa, ettei äiti kuolemankaan jälkeen ole yksin.
  - o Tähdissä voisi nähdä muitakin.
  - o Esille sadussa, kuka pitää isästä ja lapsesta huolen.
  - o Sadussa on äidin muistamisen välineenä kuva. Onko hyvä vai voisiko olla vaikka jokin jossa on äidin tuoksu?
  - o Miten sadussa mainittu polku on tuttu.
  - o Kun isä nukkuu, olisi hyvä, että kuvassa näkyisi kolmaskin henkilö, ettei lapsi ole yksin.
- Keskustelussa oli myös sadun kuvat ja mitä niissä tulisi näkyä. Varpeniukselta tuli hyviä ehdotuksia sadun kuvitukseen.
  - o Kuvaan monta tähteä -> ei ole yksin
  - o Kuvaan näkyviin se, mikä kuvassa korostaa turvallisuutta.
  - o Missä äiti on? Vastaus kuvaan esim. tähti ikkunassa.

Kuolemasta

- Keskustelussa oli lapsen ensireaktiot kuoleman kohdatessa lasta.
  - o Hämmennys, ihmettely ja kysely.
  - o Lapsi on tarkka siitä, miten muut reagoi. Saako esim. itkeä tai kysellä.
  - o Lapsi tarkkailee myös sitä, mitä saa ja ei saa tehdä. Esim. saako leikkiä.
  - o Lapsi tarkkailee ilmapiiriä.
  - o Lapsi itkee.

- Lapsi etsii turvaa.
- Keskustelussa muut kuoleman kohtaamiseen vaikuttavat asiat.
- Keskustelussa oli hautajaisten ja vainajan katsomisen tärkeys.

Suru

- Keskustelussa se, kuinka tärkeää on kohdata suru perheenä, eikä yksin.
- Keskustelussa se, kuinka surusta kertova kirja on myös vanhempien tukena.
- Varpenius painottaa, että muistelu on tärkeää surutyössä.
- Keskustelussa se, kuinka suruprosessiin lapsen mukaan ottaminen auttaa lasta käymään tilannetta läpi.

Muuta

- Varpenius antoi sähköpostiosoitteen Mirja Kokolle, joka tekee väitöskirjaa lapsen surusta. Häneltä on mahdollista kysellä neuvoja.

Varpenius antoi myös internet osoitteen kuolemaa käsittelevälle sivustolle.

Tampereen yliopistollinen sairaala

PÄÄTÖSPÖYTÄKIRJA

3.11.2011

68 §
OPINNÄYTETYÖLUPA

Turun ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman opiskelija Suvi Rupponen hakee opinnäytetyönsä suorittamiseksi lupaa Pirkanmaan sairaanhoitopiiristä .
Opinnäytetyön työnimi on . " Satu surevalle lapselle. "

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata 3-4 vuotiaan, vanhempansa menettäneen lapsen, surukokemusta ja sadun merkitystä surutyössä.
Opinnäytetyön tuotoksena syntyy satukirja 3-4 vuotiaalle , vanhenpansa menettäneelle lapselle.

Opinnäytetyön aineistona käytetään ajankohtaista tutkittuun tietoon perustuva kirjallisuutta sekä asiantuntijahaastatteluja. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin osalta asiantuntijahaastateltavana on sairaalapastori Taru Varpenius.

Päätös

Päätän myöntää luvan opinnäytetyölle seuraavilla edellytyksillä:

- opinnäytetyössä yhteistyötahona mainitaan Pirkanmaan sairaanhoitopiiri.
- opinnäytetyön julkistamisluvan antaa työn valmistumisvaiheessa opetusylihoitaja
- opinnäytetyöstä toimitetaan raportti työelämäyhteistyötaidoille

Susanna Teuho
Opetusylihoitaja
Tiedekeskus

Päätösvallan perusteet ja sovelletut oikeusohjeet	Hallintoylihoitajan päätöspöytäkirja 1§/2010
Liitteet	Opinnäytetyön suunnitelma liitteineen Hakemus
Jakelu	Opiskelija Suvi Rupponen Opetushoitaja Marita Kolari Projektipäällikkö Mira Jokinen

Arkistotunnus: 430

Pirkanmaan sairaanhoitopiirin kuntayhtymä

Teiskontie 35, PL 2000, 33521 Tampere, puh. 03 311 611, faksi 03 311 64369, etunimi.sukunimi@pshp.fi, www.pshp.fi

Re: Opinnäytetyöni

Hilkka Ylönen [hilkka.ylonen@kolumbus.fi]

Lähetetty: 7. marraskuuta 2011 22:02

Vastaanottaja: Suvi T. Rupponen

Hei Suvi!

En pidä kertomustasi satuna, koska siitä puuttuvat sadun elementit lukuunottamatta mainintaa, että pääosassa on menninkäistyttö Tähkä, joka asuu satumetsässä. Tekstisi on kertomus siitä, miten lapsi kohtaa ja kokee äidin kuoleman. Tekstiä on vielä viimeisteltävä, jotta siitä tulee sujuvaa. Toistoja on paljon, esim. pikkuinen- sana isän käyttämänä toistuu turhan usein. Kertomuksessa tulevat selkeästi esiin lapsen mieleen nousevat kysymykset, kun hän joutuu kohtaamaan äidin kuoleman. Esimerkiksi: "Onko Tähkä ollut tuhma, kun äiti on kuollut?" Isän selitykset äidin kuolemasta ja hautaan panemisesta lapsi ymmärtää. Tämä on mielestäni kertomuksen parasta antia. Lohtua tuo isän toteamus, että kyllä hän ja Tähkä pärjäävät. Isä pitää lapsestaan huolen. Samoin tähdet taivaalla lohduttavat Tähkää, mikä on käyttökelpoinen yhteys lapsen suruun.

Jos tarkoitus on kertoa lapselle, että äidin kuolema on tämän lopullinen menettäminen (vain muistot jäävät), niin se tulee tekstissä selkeästi esiin, samoin se, että lapsi voi löytää asioita, jotka lieventävät surua - tässä tähdet Kertomustasi voi käyttää lähtökohtana lapsen kokeman surun käsittelyssä.

Terveisin

Hilkka Ylönen

Tähkän suuri suru

Kirjoittanut ja kuvittanut Suvi Rupponen

Tämän pienen menninkäislapsen nimi
on Tähkä. Tähkä elää muiden
menninkäisten tapaan satumetsän
suojissa, piilossa ihmisten katseilta.
Menninkäislapset elävät yleensä hyvin
iloista elämää leikkien ja laulaen, mutta
Tähkän elämä ei tällä hetkellä ole lainkaan
iloista. Tähkä on oikeastaan hyvin surullinen.
Tähkän suru johtuu siitä, että Tähkä on juuri
saanut kuulla, että hänen äitinsä on kuollut.

Tämä satu on tarina Tähkän suuresta surusta.

On yö, kuu loistaa taivaalla ja valaisee pienen huoneen, jossa Tähkä makaa vuoteellaan edelleen hereillä. Hän ei oikein saa unta. Tähkä ei pysty olemaan ajattelematta äitiään. Mihin äiti on oikein mennyt? Isä sanoo, että äiti on kuollut, mutta mitä se tarkoittaa? Kuka nyt tekee ruokaa isälle ja minulle? Olikohan minun syyni, että äiti kuoli? Olinko liian tuhma? Osaakohan isä sen iltasadun, jonka äiti aina kertoi minulle? Erilaiset kysymykset pyörivät Tähkän mielessä. Tähkä ei halua olla nyt yksin. Hän haluaa isän viereen.

”Isä?” Tähkä kuiskaa hiljaa isän sängyn vieressä. Isää avaa silmänsä. ”Mikä hätänä pikkuinen?” Isä kysyy. ”En saa unta”, Tähkä vastaa itkua pidätellen. Isä tekee tilaa vierelleen ja Tähkä kömpii isän viereen. Hetken kuluttua peiton alta kuuluu pientä nyyhkytystä. ”Isä..” Tähkä aloittaa. ”Oliko minun syyni, että äiti kuoli?” ”Ei tietenkään pikkuinen! Miksi sinä noin ajattelet?” Isä vastaa nopeasti. ”No minä en aina totellut äitiä ja olin joskus tosi tuhma..” Tähkä selittää itkuisena. ”Voi Tähkä pieni, ei äidin kuolema ole sinun syysi, sille asialle ei kukaan voinut mitään.” Isän silmänurkkaan hiipii kyynel hänen puhuessaan. Tähkä huomaa kyyneleen ja haluaa isää. Isä ottaa Tähkän kainaloonsa ja Tähkälle tulee turvallinen olo. Hetken kuluttua Tähkä on jo sikeässä unessa.

Tähkällä on kova ikävä äitiä. Niin kova, että ikävä tuntuu olevan joka puolella, jopa sormenpäissä. Tähkä katselee äidin kuvaa ja miettii samalla. Äiti on kyllä todella kaunis. Ehkä se kuolema onkin joku paikka, niin kuin puisto, ja äiti on nyt jossain ihan yksin, kyllä häntä varmasti pelottaa. Samalla tavalla kun minua pelottaa joskus. Tähkän mielessä alkoi myllertää hurjat ajatukset. Minun täytyy etsiä äiti, koska äidillä on varmasti myös ikävä minua.

Tähkä oli päättänyt lähteä etsimään äitiä, mutta hän tiesi, ettei isä antaisi hänelle siihen lupaa. Tähkä päätti, ettei kerro isälle, vaikka se tuntuikin Tähkästä todella pahalta. Tähkän oli kuitenkin pakko yrittää löytää äiti, koska Tähkällä oli niin kova ikävä äitiä.

Isä oli juuri käynyt päivälevolle. Isä nukkuu nykyään paljon enemmän kuin ennen, mutta se ei Tähkää haittaa.

Isän sisko auttaa isää paljon tekemällä ruokaa ja touhuamalla Tähkän kanssa. Näin isällä on mahdollisuus levätä. Tähkästä onkin mukavaa leikkiä ja pelailla isän siskon kanssa. Mutta tänään Tähkä ei aloitakaan leikkiä, vaan hän odottaa, että sohvalta alkaa kuulua isän kuorsaus. Isän sisko on keittiössä tiskaamassa ja kun Tähkä on varma siitä, että isä on unessa ja isän sisko ei näe, hän laittaa lempihattunsa päähänsä ja rutistaa äidin taikahuivia tiukemmin kainaloonsa. Siitä asti kun Tähkälle oli kerrottu äidin kuolemasta, niin Tähkä on pitänyt äidin huivia mukanaan. Tähkästä tuntuu hyvältä pitää huivi lähellä, koska siinä on äidin tuoksu, joka saa Tähkän olon turvalliseksi. Sitten Tähkä vilkaisee vielä isän suuntaan ja keittiöön, huokaisee kerran ja avaa oven ja lähtee.

Tähkä kävelee tuttua polkua pitkin ja yrittää samalla muistella, missä isä sanoi äidin olevan. Tähkä ei muista, mutta hän jatkaa kuitenkin matkaansa. Ehkä äiti on jo tulossa vastaan minua, Tähkä ajattelee. Tähkä kävelee ja kävelee, kunnes hän huomaa, että aurinko on alkanut laskea satumetsän isoimpien kukkien taakse. Tähkää alkaa hieman pelottaa ja hän päättää alkaa kutsumaan äitiä. "Äitiii!! Missä olet!? Vastaa minulle äiti!" Tähkää alkaa itkettää, koska hän ei löydä äitiä ja Tähkä tietää, ettei isäkään tiedä, missä hän on. Nyt häneltä on kummatkin vanhemmat hukassa. "Isää!? Äitii!?" Tähkä huutaa itkun seasta.

Onnekseen Tähkä kuulee isän vastaavan hänen huutoonsa. ”Tähkä!? Missä olet pikkuinen?!” Tähkä huomaa isän tulevan esiin puun takaa. Silloin Tähkä ottaa vauhtia ja juoksee suoraan isän syliin. ”Isä! Olin niin peloissani, luulin, etten näe sinua enää koskaan!” Tähkä sopersi kyyneliensä seasta. ”Ei hätää pikkuinen, isä on nyt tässä.” Isä vastaa ja pitää Tähkää tiukassa halauksessa. ”Minä en löytänyt äitiä”, Tähkä niiskuttaa isän paitaa vasten. ”Minä ajattelin, että se kuolema on joku paikka, mutta minä en löytänyt äitiä vaikka kuinka etsin.”

”Voi Tähkä pieni. Ymmärrän, että äidin kuolemaa on vaikea uskoa, mutta sitä ei voi ajatuksenkaan voimalla muuttaa. Sitä ei voi muuttaa millään tavalla, vaikka kuinka haluaisi..” Isä selittää itkien Tähkälle. Tähkä haluaa isää vielä vähän tiukemmin.

”Mutta kun minä en ymmärrä, mitä se kuoleminen tarkoittaa”, Tähkä sanoo hiljaa, kun hän kävelee isän kanssa kotiin päin. ”Mihin äiti on oikein mennyt isä? Ja koska äiti tulee takaisin?” Isä pysähtyy ja miettii hetken.

Sitten hän istahtaa kivelle ja ottaa Tähkän syliinsä.

”Kuule Tähkä, äiti ei tule takaisin. Kuolema tarkoittaa sitä, että ei enää liiku, ei hengitä, ei tunne mitään, ei edes kipua”, Isä pitää pienen tauon ja jatkaa sitten. ”Kun kuolee, niin silloin kuollut viedään aina hautausmaalle ja sitten haudalle lasketaan kukkia. Samalla tavalla äiti haudataan ensi viikolla. Haudalle voimme myöhemmin mennä käymään yhdessä ja voimme vaikka sytyttää äidin haudalle kynttilän.” Tähkä miettii sitä, mitä isä on juuri hänelle kertonut. ”Minulla on äitiä kova ikävä”, Tähkä sanoo viimein. ”Sinulla saa olla äitiä ikävä pikkuinen. Minullakin on äitiä kova ikävä. Mutta kyllä me Tähkä pieni pärjätään. Minä pidän sinusta huolen.” Isä vastaa Tähkälle. Tähkä painaa päänsä isän olkapäätä vasten. Tähkästä tuntuu hyvältä ja turvalliselta olla isän lähellä.

Aurinko oli jo kokonaan laskenut ja kuu loisti taivaalla, kun Tähkä saapui isän kanssa kotipihaan. Taivaalla oli kuun seurana myös tähdet. Isä pysähtyi ja jäi katselemaan tähtiä. Tähkäkin nosti katseensa ja katsoi ylös taivaalle. ”Minusta tähdet ovat hyvin kauniita”, Isä sanoi. ”Niin ovat”, Tähkä vastasi. ”Minusta on mukava ajatella äitiä, silloin kun katson tähtiä. Se lohduttaa minua”, Isä kertoo. ”Ja tähdille voi myös kertoa asioita, jos ei kenellekään muulle halua puhua”, Isä jatkaa. Tähkä katsoo isää ja näkee pienen hymyn isän väsyneillä kasvoilla. Silloin Tähkä tiesi, että tähdet voisivat auttaa häntäkin. Tästä illasta lähtien, aina kun Tähkä katsoi tähtitaivasta, hän ajatteli äitiä ja kaikkea sitä, mitä he olivat yhdessä joskus tehneet. Tähkällä oli edelleen ikävä äitiä, mutta ikävä ei enää tuntunut samalta kuin ennen. Tähkän ei enää tarvinnut kuljettaa äidin huivia mukanaan, koska tähdet tulivat taivaalle joka ilta ja muistuttivat Tähkää äidistä ja siitä, että hän ja isä pärjäävät kyllä.

